

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 12/1'2016

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2015 р. №1328 (економічні науки), Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2016 р. № 820 (юридичні науки). Реєстраційне свідоцтво серії КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Академією муніципального управління та Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол №37 від 22 листопада 2016 року) та Вченою Радою Академії Муніципального Управління (Протокол №35 від 24 листопада 2016 року). Повний або частковий передрук

матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції. Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 20.12.2016

Формат 60/84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

Е-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Суб'єкт видавничої
справи

© "Аналітик", 2016
© "Економіка. Фінанси. Право",
2016

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес
центр"

Керівник редакційної колегії з економічних наук:

Дацій Олександр Іванович, д.е.н., професор, в.о. ректора Академії муніципального управління, Заслужений працівник освіти України

Заступник керівника редакційної колегії з економічних наук:

Бутинець Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, професор кафедри економіко-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Невелєв Олександр Михайлович, д.е.н., доцент, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та адміністративного менеджменту Академії муніципального управління

Вініченко Ігор Іванович, д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Іванюта Василь Фалімонович, д.е.н., доцент, професор кафедри бізнес-адміністрування та зовнішньоекономічної діяльності Полтавського університету економіки і торгівлі

Клименюк Микола Миколайович, д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту Академії муніципального управління

Кондрашихін Андрій Борисович, д.е.н., доцент, завідувач кафедри державних та місцевих фінансів Академії муніципального управління

Корецька Світлана Олександрівна, д.е.н., доцент

Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, завідувач секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства

Потишняк Олена Миколаївна, д.е.н., доцент, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Прушківський Володимир Геннадійович, д.е.н., професор, перший проректор Запорізького національного технічного університету

Сук Петро Леонідович, д.е.н., доцент, професор кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Національного університету біоресурсів і природо-користування України

Ткаченко Сергій Анатолійович, к.е.н., доцент, виконуючий обов'язки ректора Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»

Царенко Оксана В'ячеславівна, д.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту Академії муніципального управління

Керівник редакційної колегії з правових наук:

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри адміністративної діяльності НАВС

Шеф-редактор:

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління Аудиторської фірми "Аналітик", Заслужений юрист України

Випусковий редактор:

Куцяк Олександр Анатолійович

Заступник редакційної колегії з правових наук:

Лоцихін Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, декан юридичного факультету Академії муніципального управління, Заслужений економіст України

Члени редакційної колегії з правових наук:

Баймуратов Михайло Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Маріупольського державного університету, заслужений діяч науки і техніки України

Бичкова Світлана Сергіївна, д.ю.н., професор, заступник начальника кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Глушков Валерій Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач спеціальною кафедрою № 1 Національної академії Служби безпеки України, заслужений юрист України

Джужа Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Кампо Володимир Михайлович, к.ю.н., доцент, громадський діяч, заслужений юрист України

Клименко Олена Вікторівна, к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії, історії держави і права та конституційного права Академії муніципального управління

Кононенко Леонід Минович, к.ю.н., професор, професор кафедри муніципального, цивільного та адміністративного права Академії муніципального управління

Копан Олексій Володимирович, д.ю.н., професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування навчально-наукового інституту № 1

Литвин Олександр Петрович, к.ю.н., професор, професор кафедри публічно-правових дисциплін Університету сучасних знань

Луць Володимир Васильович, д.ю.н., професор, завідувач відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права та правосуддя Запорізького національного університету, академік міжнародної кадрової академії, відмінник освіти України, радник юстиції

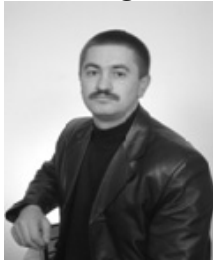
Приходько Христина Вікторівна, к.ю.н., професор, доцент кафедри муніципального, цивільного та адміністративного права Академії муніципального управління

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, професор кафедри теорії, історії держави і права та конституційного права Академії муніципального управління

ЗМІСТ

А.О. КРИСАК. Аналіз сучасних проблем розвитку малих підприємств в Україні	4
О.І. БАЛАНСЬКА, В.В. КОЗИК. Законодавче забезпечення здійснення державної житлової політики	9
В.П. ГОРИН. Проблеми впровадження в Україні інноваційних методів фінансування вищої освіти ...	16
О.В. ПЕРЕПЕЛЮКОВА. Проблемні аспекти системи рейтингування вищої освіти	20
Є.С. ПОЛЯКОВА. Удосконалення механізму формування та реалізації кредитної політики банку	23
С.А. ТКАЧЕНКО. Референція кореляцій підсистеми інтегрованої економічної діагностики в операторно-прогресивних системах стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та виробничих об'єднань	28
В.М. ВОВК, Н.С. ШУМЕР. Від ліквідності балансу до ліквідності підприємства: система закономірності оцінки показників	39

КРИСАК

Андрій Олексійович
master476@ukr.netк.е.н., голова циклової
комісії «Економіка та
фінансів», Вінницький
технічний коледж

УДК 334.012.64

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ В
УКРАЇНІTHE CURRENT PROBLEMS' ANALYSIS OF SMALL ENTERPRISES IN
UKRAINE

У статті розглядаються сучасні проблеми розвитку малих підприємств в Україні та запропоновані перспективні шляхи їх вирішення.

В статье рассмотрены современные проблемы развития малых предприятий в Украине и предложены перспективные пути их решения.

The actual problems of small enterprises development in Ukraine are observed in the article and the prospective ways of their solving are offered by the author.

Ключові слова: малі підприємства, підприємництво, суб'єкт господарювання, малий бізнес, інноваційна діяльність, конкурентоспроможність, ринкові умови

Ключевые слова: малые предприятия, предпринимательство, малый бизнес, инновационная деятельность, конкурентоспособность, рыночные условия

Keywords: small business, enterprise, small business, innovation, competitiveness, market conditions

ВСТУП

В останні роки Україні посилився інтерес до вивчення проблем і перспектив розвитку малих підприємств і до аналізу тенденцій змін у даному секторі економіки у зв'язку з внесенням змін до законодавства (особливо податкового), що регулює дану галузь. Ці зміни знаменують собою початок нового етапу розвитку сектору малого бізнесу. Тому особливої актуальності набуває аналіз даної проблеми, що стосується проблем і перспектив малих підприємств в Україні.

Основною рушійною силою економіки є саме малі підприємства, оскільки вони запобігають монополізації на ринках товарів та послуг, а також відіграють важливу роль у закріпленні ринкових відносин, оскільки швидко реагують на зміну кон'юнктури ринку.

Проте, за умов нестійкої економічної і політичної ситуації та світової фінансової кризи діяльність малих підприємств гальмується наявністю суттєвих проблем і перешкод у даній сфері, що призводить до уповільненості та диспропорційності їх розвитку.

Проблемні питання розвитку малих підприємств висвітлено в працях таких провідних науковців, як: З.С. Варналій, Л.І. Воротіна, Л.А. Колеснікова, які акцентують свою увагу на різних підходах до вирішення проблем функціонування малих підприємств. Сутність та особливості діяльності малих підприємств неодноразово досліджувались у публікаціях вітчизняних науковців. Так, О. Балацький, Т. Говорушко, І. Должанський, Н. Краснокутська, О. Олексюк, В. Стадник, О. Петрицька та ін. визначили у своїх роботах основні складові та базові чинники формування виробничого потенціалу малого підприємства.

МЕТА РОБОТИ дослідити стан і тенденцій розвитку малих підприємств в Україні в умовах сьогодення, оцінити основні проблеми і визначити перспективи розвитку.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти.

При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Розвиток будь-якої країни потребує максимальної зайнятості працездатного населення і стабільного економічного розвитку, сприяючи розвитку соціальної сфери та економіки безпосередньо. Розвиток малих підприємств є одним із найпріоритетніших напрямів розвитку економіки провідних країн світу. В економічно-розвинених державах саме малі підприємства є основним «стовпом» економіки. Недаремно фахівці запевняють, що без них існування великих підприємств опинилося би під великим питанням.

Економічна система України, яка знаходиться у стані постійної трансформації, характеризується значними специфічними рисами. Вони обумовлені тимчасовим вакуумом економічної координації, який виникає після руйнування командних важелів впливу на економіку та до утворення дієвих механізмів ринкового саморегулювання та відповідних їм технологій державної політики

Аналіз розвитку малого підприємництва в Україні показав, що формування сектору малого бізнесу в країні відбувався за рахунок двох джерел: самоорганізації та приватизації. Реорганізація великих збиткових підприємств також була одним із

реальних джерел збільшення кількості малих підприємств. Відокремлення від великих підприємств структурних підрозділів із наданням їм статусу юридичної особи розширило організаційну базу для створення малих підприємств.

На відміну від інших країн, в економіці України однією із передумов виникнення малих приватних підприємств була так звана мала приватизація. З 1992 р. до початку 1998 р. було приватизовано понад 45 тис. малих підприємств. Але мала приватизація не стала суттєвим каталізатором підприємницької активності, як в інших країнах, тому що проводилась часто неефективно, без урахування інтересів нових власників та не була підкріплена рядом необхідних економічних реформ.

Малий бізнес найбільш інтенсивно почав розвивався починаючи із 1992 року, тобто після прийняття законів, таких як «Про підприємництво», «Про підприємства в Україні» та інші, які сприяли тому, що підприємливі люди на законних підставах розпочинали свою справу чи пробували себе в бізнесі. Сприяли цьому і пільги в оподаткуванні новоутворених малих підприємств, що, з іншого боку, спонукало до зменшення кооперативів з наступним створенням нових малих підприємств. Існуюче законодавство не зобов'язувало і не дозволяло податковим органам встановлювати джерела надходження майна в новоутворені підприємства, тобто пільги в оподаткуванні надавалися як підприємствам, що були створені громадянами, які раніше не займалися підприємницькою діяльністю, так і підприємствам, в які громадяни вносили майно, що було отримане після ліквідації кооперативів [7, с. 25].

На сьогодні, як свідчать офіційні дані Держкомстату, кількість суб'єктів малого підприємництва (як юридичних, так і фізичних осіб), що відповідає визначенню малого підприємництва в національному законодавстві в Україні в 2010 році становила 79 на 10000 наявного населення. Для

порівняння: в Італії цей показник дорівнює 85, в Іспанії – 89, у Великій Британії – 84, у Німеччині – 87, у Франції – 89, в Австрії – 82. Це говорить про подальше зростання малих підприємств в економіці України [8, с.6].

Порівнюючи дані розвитку вітчизняного малого підприємництва з показниками інших країн, зауважимо, що Україна значно відстає від країн Східної та Центральної Європи. Для порівняння: у Польщі на тисячу жителів припадає 53 малих підприємств, у Чехії – 14, в Україні – лише 2,8. У країнах з ринковою економікою (США, Велика Британія, Німеччина, Франція, Італія, Іспанія) більше половини ВВП створюють малі підприємства [3, с.127]. В Україні поки що малий бізнес не відіграє суттєвої ролі у забезпеченні економічного зростання, його внесок у ВВП становить лише 10-12%. Так, в економічно розвинених країнах обсяг ВВП, який виробляється малими підприємствами, становить від 50 до 67% ВВП. В Україні ж малі підприємства виробляють менш як 12% валового внутрішнього продукту.

Частка працюючих на малих і середніх підприємствах від загальної кількості зайнятих становить майже половину в країнах із розвинутою економікою: коливається від 46% у Німеччині до 78% у Японії. [3, с.128].

Згідно зі статистикою, у сфері малого бізнесу в Україні станом на 1 січня 2016 р. було зареєстровано 188,2 тис. підприємств, які забезпечували 7% ВВП. Тоді як у Чехії, Словаччині та Угорщині частка малих підприємств у ВВП знаходиться на рівні 30-40%. В Україні найбільша кількість малих підприємств знаходиться в Києві. По областях України статистика виглядала так: найвищі показники концентрації малого бізнесу в Київській, Дніпропетровській та Харківській областях, найнижчі в Рівненській, Чернівецькій та Волинській [5]. Нижче наведені основні показники діяльності малих підприємств у порівнянні з середніми за розмірами у 2015 році.

Таблиця 1

Основні показники діяльності підприємств за розмірами* у 2015 році [5]

	Середні підприємства	Малі підприємства
Кількість підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	5	64
Частка кількості підприємств відповідного розміру у загальній кількості, %	6,8	92,6
Кількість зайнятих працівників (штатні, позаштатні та неоплачувані працівники), тис. осіб	2806,1	2180,5
Відсотки до загальної кількості зайнятих працівників, %	32,2	27,5
Кількість найманих працівників (штатні та позаштатні працівники), тис. осіб	2612,3	1996,5
У відсотках до загальної кількості найманих працівників, %	33,5	28,5
Середньомісячна заробітна плата найманих працівників, грн.	2924,3	2551,9
Фонд оплати праці, млн.грн.	65140,2	35889,3
Обсяг реалізованої продукції, (робіт, послуг), млн.грн.	2421687,7	584619,3

* Дані наведено без урахування результатів діяльності банків, фермерських господарств та бюджетних установ

Аналіз ринкових перетворень в Україні свідчить про те, що темпи розвитку малого підприємництва є недостатніми для забезпечення виконання всього комплексу притаманних йому функцій в національній економічній системі, а слабка фінансова база малих підприємств перетворює їх у несприятливий об'єкт для розміщення капіталу.

Середовище діяльності українських підприємств у цілому та малих підприємств, зокрема, є дуже нестабільним та слабо прогнозованим. І якщо вплив нестабільності зовнішнього середовища на діяльність середніх та великих підприємств можна певним чином подолати, то для малих підприємств такий вплив може призвести до значних втрат або навіть банкрутства. Тому прогнозувати щось у діяльності малих підприємств у нестабільному та слабо прогнозованому зовнішньому середовищі, зокрема, майбутні грошові потоки – справа майже безнадійна.

Малі підприємства мають значно менше можливостей відстоювати власні інтереси в органах державної влади і місцевого самоврядування, наслідком чого є дискримінаційні умови господарської діяльності. Малі підприємства зіштовхуються із проблемами у сфері оподаткування, нормативно-правовими та адміністративними бар'єрами в управлінських органах виконавчої влади і місцевого самоврядування, найчастіше практично нездоланими, що істотно ускладнює діяльність таких підприємств.

Особливість малих підприємств полягає ще й у тому, що вони постійно конкурують за виживання, змушені постійно розвиватися й адаптуватися до поточних умов ринку, адже щоб існувати потрібно отримувати більший прибуток.

Наявна тенденція зумовлена численними негативними чинниками, які стоять на заваді розвитку і становлення малого підприємництва у державі. Така нестабільна ситуація свідчить про те, що малий бізнес в Україні перебуває в умовах відсутності дієвої системи державної підтримки. Як наслідок, все це призводить до зниження конкурентоспроможності суб'єктів господарювання малого бізнесу, до їх недостатньої інвестиційно-інноваційної активності, низького рівня розвитку виробничої та соціальної інфраструктури, що стримує економічне зростання та підвищення ефективності діяльності малих підприємств. Саме тому актуальним постає питання об'єктивного перегляду та ефективного вирішення низки чинних проблем.

Згідно з Національною програмою сприяння розвитку малих підприємств в Україні, основними чинниками, які перешкоджають розвитку малого бізнесу, є:

- відсутність чітко сформульованої в системі правових актів державної політики у сфері підтримки малого підприємництва;

- збільшення адміністративних бар'єрів (реєстрація, ліцензування, сертифікація, системи контролю і дозвільної практики, регулювання орендних відносин тощо); відсутність реальних та дієвих механізмів фінансово-кредитної підтримки; надмірний податковий тиск і обтяжлива система звітності; невпевненість підприємців у стабільності умов

ведення бізнесу;- надмірне втручання органів державної влади в діяльність суб'єктів господарювання [6].

Першочерговим пріоритетним завданням розвитку й розширення малого підприємництва на сучасному етапі є вдосконалення законодавчої та нормативної бази. На сьогодні Україна має велику кількість нормативних актів, що регулюють підприємницьку діяльність, зокрема Господарський Кодекс України, Закони України «Про власність», «Про банкрутство», «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», «Про патентування деяких видів підприємницької діяльності», «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» та ін. Проте відсутність єдності та системності породжує те, що багато правових норм дублюються і переплітаються.

Недосконалість правового поля в Україні, а також стан економіки потребує ще більшого здешевлення і спрощення операцій, пов'язаних з реєстрацією, реорганізацією та ліцензуванням малих підприємств, запровадженням процедури отримання дозволів в «єдиному офісі», а також уніфікації та упорядкованості нормативно-правових актів, що регулюють фінансові аспекти діяльності малих підприємств.

Однією з найвагоміших перешкод на шляху розвитку малого бізнесу в Україні на сьогоднішній день є відсутність доступних фінансових ресурсів для створення нових та розширення вже діючих підприємств. Обмеженість кредитних коштів, високі процентні ставки та великий кредитний ризик не можуть сприяти притоку інвестицій для розвитку малого підприємництва.

До основних причин гальмування розвитку малого підприємництва в Україні відносять: 1) неопрацьованість законодавства як з питань розвитку малого підприємництва, так і підприємництва в цілому; 2) високі податки, що змушує деяких суб'єктів малого та середнього підприємництва йти в тіньову економіку; 3) недостатня державна фінансова-кредитна і майнова підтримка малих підприємств; 4) відсутність дієвого механізму реалізації державної політики щодо підтримки малого бізнесу; 5) недосконалість системи обліку та статистичної звітності малих підприємств; 6) обмеженість інформаційного та консультативного забезпечення; 7) недосконалість системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для підприємницької діяльності [4, с. 173].

Разом з тим, малі підприємства мають і суттєві переваги в інноваційній діяльності, оскільки спроможні займатися розробкою та освоєнням технологій у тих областях, які можуть бути для великого бізнесу або неперспективними, або занадто ризикованими. А власник малих підприємств може ризикувати, тому що воно належить саме йому, і він сам несе відповідальність за дії. Результати діяльності малих підприємств (продукція, нові робочі місця та ін.) є наслідком здійснення особистих мотивів підприємців, які втілюються у життя там, де відсутні значні перешкоди, де меншою є конкуренція, де є можливість отримати фінансову допомогу, де не потрібні значні затрати, де меншим є ризик, де є

можливість отримати стабільні доходи. На відміну від великого підприємства малому підприємству приходится враховувати те, що реалізація нового продукту може вплинути на ринкову кон'юнктуру чи знизити ціну на вже освоєний продукт. Крім цього суб'єкти малого підприємництва мають певні конкурентні переваги. Зокрема, вони є більш мобільними в процесі адаптації до нових смаків та уподобань споживачів, більшою мірою готові до запровадження інновацій та вдосконалення організаційних методів ведення бізнесу [1, с. 17].

Світова практика свідчить, що 10% малих підприємств вирастають у великі компанії. На жаль, в Україні це лише поодинокі випадки, оскільки зростання перспективних малих підприємств фактично заблоковано. Середній термін існування українських малих підприємств є дуже незначним. Вважається, що життєвий цикл малих підприємств становив у середньому 3-5 років. Від 50 до 80 % українських малих підприємств банкрутують [7, с. 7]. Навіть у світовій практиці за умов сприятливого зовнішнього середовища в перші 5 років існування банкрутують від 30 до 70 % малих підприємств. Так, у США 65 % підприємств з працюючим персоналом до 20 осіб банкрутують у перші чотири роки існування, а кожна четверта фірма – на першому році діяльності.

Тому, удосконалення системи мікрокредитування, інвестування й надання гарантій – одне з невідкладних завдань держави щодо розвитку малих суб'єктів господарювання. Це допоможе підвищити конкурентоспроможність підприємств; вивести більшу їхню частину з тіньового сектору – за підрахунками фахівців, 75% малих підприємств приховують свої реальні прибутки; створити більшу кількість робочих місць – як свідчить практика, 10 з 15 підприємств скорочують або приховують справжню кількість робочих місць, щоб уникнути податків, а також підвищити загальний рівень добробуту громадян і держави в цілому, примноживши її ВВП. Саме тому, державну політику щодо фінансового забезпечення малого бізнесу слід проводити в напрямі створення розвинутої мережі фінансово-кредитних установ, страхових фірм, інвестиційних та страхових фондів; розвитку товариств взаємного кредитування та страхування; розробки і впровадження системи стимулювання комерційних банків, які надавали б пільгові кредити малим підприємствам.

Доцільно активізувати діяльність Українського фонду підтримки підприємництва, а також сприяти розвитку регіональних відділень для фінансової допомоги суб'єктам малого підприємництва; розробити чіткий механізм направлення певної частини коштів, отриманих від приватизації державного майна, на підтримку малих підприємств; створити систему гарантій для забезпечення кредитів, що надаються фінансово-кредитними установами суб'єктам малого підприємництва, які функціонують у пріоритетних напрямках господарської діяльності. В даному аспекті варто забезпечити державну підтримку малого бізнесу також у сфері кардинального розширення інноваційної діяльності,

що сприяло б розвитку усіх сфер вітчизняної економіки. Неефективною продовжує залишатися система оподаткування, яка стає надто обтяжливою для малих виробників.

Одним із напрямів сьогоденної державної підтримки суб'єктів малого підприємництва в Україні є надання їм пільг у податковій сфері в рамках введення спрощеної системи оподаткування. Проте її недосконалість та незавершеність реформування зумовлюють наявність вагомих недоліків застосування такої системи, зокрема:

1) обмеження за обсягом діяльності (розмір виручки) таких суб'єктів;

2) сума єдиного податку підприємцями сплачується авансом за звітний період, проте при цьому не враховується чи буде фактично отримано дохід від здійснення такої діяльності за звітний період, чи ні;

3) при використанні праці найманих робітників підприємець має сплачувати за кожного з них 50% суми єдиного податку;

4) обмеження в можливості використовувати велику кількість найманих працівників [4, с.175].

Для усунення наведених недоліків, які на теперішній час перешкоджають ефективному розвитку малих підприємств необхідний комплексний підхід, який передбачатиме впровадження цілої низки заходів.

Удосконалення системи державного регулювання малого підприємництва повинна проводитися за такими напрямками:

1. У межах податкової реформи: систематизація нормативно-правової бази щодо чинної системи оподаткування доходів суб'єктів малого бізнесу; усунення недоліків спрощеної системи оподаткування діяльності суб'єктів малого підприємництва; вирішення проблем, пов'язаних із нерівномірністю розподілу та надмірністю податкового навантаження на підприємницьку діяльність.

2. У межах адміністративної реформи слід здійснити: нормативно-правові заходи, які б обмежували втручання державних службовців у підприємницьку діяльність; впровадити такі організаційні форми підприємств, як бізнес-інкубатори; боротьбу на державному рівні з проявами тінізації підприємницької діяльності за допомогою чинного законодавства.

Таким чином, актуальним є спрямування зусиль держави на створення відповідної правової бази, фінансово-кредитної та матеріально-технічної підтримки, науково-методичного, інформаційно-консультативного та кадрового забезпечення малого бізнесу.

ВИСНОВКИ

Ситуація щодо розвитку малих підприємств в Україні залишається складною. Законодавчі органи і надалі намагаються усувати основні недоліки, проте поки що не досить ефективно. Таким чином, основними шляхами покращення стану розвитку малого підприємництва в Україні є створення нормативно-правової бази зі сприятливими умовами,

а також вдосконалення податкової політики та забезпечення раціонального функціонування спрощеної системи оподаткування. У подальшому ці проблеми необхідно постійно координувати і вирішувати якнайшвидше.

Проте мале підприємництво в Україні має значний потенціал і перспективи, особливо в умовах ринкової економіки, яка базується насамперед на приватному бізнесі та особистій ініціативі. Вирішення існуючих проблем розвитку малих підприємств в Україні та створення сприятливого середовища для нього потребують докорінної перебудови державної політики щодо сприяння цьому сектору економіки.

Список використаних джерел

1. Бех Н. Особливості розвитку та функціонування малого і середнього бізнесу в Україні/ Н.Бех // Галицький економічний вісник. — 2014. — № 1(26). — С. 16-18.
2. Балановська Т.І. Особливості функціонування малого підприємництва в Україні / Т.І., Балановська, О.П. Гоголя, К.Л. Тужик // Інноваційна економіка. — 2014. — № 8 (34). — С. 22 – 31.
3. Брагина Е. Малый бизнес в развивающихся странах на фоне глобализации/ Е. Брагина // Международная экономика и международные отношения. — 2013. — №6. — С. 126-134.
4. Брижань І.А. Реформування системи оподаткування суб'єктів малого підприємництва як один із заходів державної підтримки їх розвитку / І.А. Брижань., О.О. Олійник // Економіка і регіони. — 2014. - №2. — с.171-176.
5. Держкомстат [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Закон України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» зі змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 1 липня 2015 року № 2388-VI. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
7. Кашуба Я.М. Напрямки підтримки розвитку малого та середнього підприємництва / Я.М. Кашуба // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». — 2013. — № 657. — с. 23-29.
8. Якуб М. Стан малого бізнесу в Україні / М. Якуб, Б. Сенчук. // Бізнес-консультант. — 2014. — №9. — С. 3-7.

БАЛАНСЬКА

Олена Ігорівна

olenkabobyk@gmail.com

УДК 332.821

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ
ДЕРЖАВНОЇ ЖИТЛОВОЇ ПОЛІТИКИ

КОЗИК

Василь Васильович

kaf_epi_lp@mail.ru

аспірант, Національний
університет «Львівська
політехніка»LEGISLATIVE PROVIDING OF THE
IMPLEMENTATION OF STATE HOUSING
POLICYк.е.н., професор, завіду-
вач кафедри економіки
підприємства та інвес-
тицій, Національний
університет «Львівська
політехніка»

Стаття присвячена розгляду законодавчої основи для здійснення забезпечення житлом усіх категорій громадян та зведення житла за рахунок різних джерел фінансування. У ній досліджено існуючі нормативно-правові акти у даній сфері, виділено їхні недоліки та запропоновано шляхи вдосконалення.

Статья посвящена рассмотрению законодательной основы для осуществления обеспечения жильем всех категорий граждан и строительства жилья за счет разных источников финансирования. В ней исследованы существующие нормативно-правовые акты в данной сфере, выделены их недостатки и предложены пути совершенствования.

The article is devoted to consideration of the legislative basis for the implementation of housing provision of all categories of citizens and housing construction through various funding sources. It also examines the existing regulations in this area, selects their weaknesses and suggests the ways to improve.

Ключові слова: житло, нерухомість, забезпеченість житлом, житлове будівництво, фінансування зведення житла

Ключевые слова: жилье, недвижимость, обеспеченность жильем, жилищное строительство, финансирование строительства жилья

Keywords: housing, real estate, housing provision, housing building, financing of the housing construction

ВСТУП

На даний час в Україні склалася така ситуація, коли одні закони суперечать іншим або відкривають можливості для обходу заборон. Це пов'язано з тим, що більшість нормативно-правових актів ми отримали з часів СРСР, а їх зміна та адаптація проходить дуже повільно. На сьогодні чинним є Житловий кодекс Української РСР, який було прийнято ще у 1983 році [1]. Для ефективного функціонування будівельної галузі країни необхідна нормативно-правова база, яка б регулювала усі аспекти процесу – способи надання землі під забудову, розробку концепції містобудування та планування міст, механізми фінансування, забезпечення житлом соціально незахищених верств населення, введення національної системи державного контролю та нормування.

Окремі проблеми галузі були ґрунтовно досліджені вітчизняними науковцями. Чинне законодавство, що регулює механізми залучення коштів у фінансування житлового будівництва вивчала Н.А. Доценко-Білоус [2]. А питання правового регулювання кредитування будівництва житла розглядала О.В. Сударенко [3]. Н. Олійник вивчала концептуальні засади державної житлової політики [4]. Також цивільно-правове регулювання відносин у сфері житлового будівництва досліджувала Радченко Л.І. [5]. Однак пошук шляхів вдосконалення діючого законодавства потребує комплексного

його аналізу та виявлення відповідності сучасним потребам галузі.

МЕТА РОБОТИ – вивчити чинні нормативно-правові акти, що регулюють відносини у сфері забезпечення житлом для пошуку можливих шляхів їх вдосконалення.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У роботі використано такі методи наукового дослідження як аналіз, синтез та узагальнення, що дало змогу ґрунтовно дослідити нормативно-правову базу для здійснення забезпечення житлом в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ

Основу для реалізації державної житлової політики поклала Верховна Рада України, коли у 1995 році схвалила Концепцію державної житлової політики, метою якої стало створення умов для реалізації права громадян на житло, розширення житлового будівництва, поліпшення утримання та схоронності житлового фонду [6]. Згодом, у 2010 році Розпорядженням Кабінету міністрів України було схвалено Концепцію реалізації державної політики з нормативного забезпечення будівництва в Україні на період до 2015 року [7], котра визначила принципи, засади і механізми реалізації державної політики з нормативного забезпечення будівництва.

Основу для вкладення коштів у будівництво поклало прийняття у 1991р. Закону України «Про інвестиційну діяльність» [8]. А необхідні передумови

для створення та розвитку іпотечного ринку житла в Україні створені Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», ухваленим Верховною Радою України в липні 2001р [9] (табл.1). Вже у 2003 р. Верховною Радою України ухвалено Закони України «Про іпотеку» [10] та «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати» [11], які створили нові передумови для розвитку системи іпотечного кредитування в Україні. Також у 2005р. було прийнято Закон України «Про іпотечні облигації» [12], який визначив правові засади випуску та обігу іпотечних облигацій, вимоги до їх забезпечення та здійснення державного регулювання цієї сфери.

Важливим обов'язком держави є забезпечення права на житло тим категоріям населення, які не можуть собі його дозволити. Крім соціального житла, яке повинне надаватися на основі договору найму безкоштовно чи за символічною ціною на певний термін соціально незабезпеченим людям, було введено поняття доступного житла, котре будується або купується за державної підтримки, наприклад шляхом надання пільгових іпотечних кредитів, людям, що потребують покращення житлових умов. Першим законодавчим актом, що ввів цей термін, став прийнятий у 2007р. Указ Президента України «Про заходи щодо будівництва доступного житла в Україні та поліпшення забезпечення громадян житлом» [15], згодом з'явилася Постанова КМУ «Про

затвердження Порядку забезпечення громадян доступним житлом» [16]. Також у 2009р. було затверджено Державну цільову соціально-економічну програму будівництва (придбання) доступного житла на 2010-2017 роки [17]. Варто зазначити, що хоча було запропоновано законопроект «Про забезпечення громадян доступним житлом», але відповідний Закон на кінець 2016 року так і не прийнятий. Основні нормативно-правові акти, покликані передбачити державну підтримку малозабезпеченим, наведені у табл.2.

Особлива увага у житловій політиці держави приділяється молоді. У 1992 році було створено Фонд сприяння молодіжному житловому будівництву, спочатку як недержавну установу на боці руху молодіжних житлових комплексів (МЖК), а у 2000р. реорганізовану урядом у Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву. В 1993 році прийнято Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» [20], який визначив принципово новий на той час механізм забезпечення молоді житлом – державне довгострокове пільгове кредитування. Щоправда у 2009 році відбулася повна зупинка фінансування кредитування молоді з Державного бюджету, яке з часом почало повільно відновлюватися. Шляхи сприяння забезпеченню молоді житлом розглянуто в законодавчих актах, котрі наведені у табл.3.

Таблиця 1

Законодавчі акти, котрі регулюють іпотечний ринок житла в Україні

<i>Нормативно-правовий акт</i>	<i>Основні положення</i>
ЗУ «Про інвестиційну діяльність»	Створили основу для розвитку ринку іпотечного кредитування в Україні. Визначили засади та правове регулювання у цій сфері.
ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»	
Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку іпотечного ринку в Україні» [13]	
ЗУ «Про іпотеку»	
ЗУ «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати»	
Концепція створення національної системи іпотечного кредитування [14]	
ЗУ «Про іпотечні облигації»	

Таблиця 2

Законодавчі акти, що регулюють державну підтримку малозабезпечених груп населення у забезпеченні житлом

<i>Нормативно-правовий акт</i>	<i>Основні положення</i>
Концепція Державної програми "Соціальне житло" [18]	Запропоновано та розроблено різні способи надання державної підтримки при забезпеченні житлом соціально незахищених груп населення, залежно від рівня їх доходів, зокрема шляхом зведення соціального та доступного житла.
ЗУ «Про житловий фонд соціального призначення» [19]	
Указ Президента України «Про заходи щодо будівництва доступного житла в Україні та поліпшення забезпечення громадян житлом»	
Постанова КМУ «Про затвердження Порядку забезпечення громадян доступним житлом»	
Державна цільова соціально-економічна програма будівництва (придбання) доступного житла на 2010-2017 роки	

Таблиця 3

Законодавчі акти, що розглядають забезпечення житлом молоді

Нормативно-правовий акт	Основні положення
ЗУ «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні»	Наведено основні засади державної політики у забезпеченні молоді житлом, розроблено механізми її реалізації та умови надання.
Розпорядження Президента України «Про заходи щодо сприяння будівництву житла для молоді шляхом іпотечного кредитування» [21]	
Постанова КМУ «Про порядок надання пільгових довготермінових кредитів молодим сім'ям та самотніми молодими громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла» [22]	
Державна програма забезпечення молоді житлом на 2002-2012 рр. [23]	
Державна програма забезпечення молоді житлом на 2013-2017 роки [24]	

Складною є ситуація із забезпеченням житлом сільських жителів, оскільки через катастрофічну нестачу коштів темпи зведення житла на селі дуже низькі. З метою прискорення вирішення цієї соціально важливої проблеми було видано Указ Президента України «Про заходи щодо підтримки індивідуального житлового будівництва на селі» [25]. Розгортається реалізація Програми індивідуального житлового будівництва на селі «Власний дім», котра створена для збільшення обсягів індивідуального житлового будівництва на селі з використанням механізму пільгового довгострокового кредитування, забезпечення його доступності для більшості

громадян, які потребують поліпшення житлових умов, підвищення рівня інженерного облаштування сільського житлового фонду, створення сприятливих умов для роботи молоді на селі та підвищення рівня зайнятості сільського населення (табл.4).

Враховуючи те, що будівельна галузь має величезне значення як для економіки країни, так і для соціальної ситуації, держава намагається надавати житловому будівництву свою підтримку та реагувати на негативні тенденції. У табл.5 наведено нормативно-правові акти, котрі передбачають державну підтримку галузі.

Таблиця 4

Законодавчі акти, що розглядають державну підтримку житлового будівництва на селі

Нормативно-правовий акт	Основні положення
Указ Президента України «Про заходи щодо підтримки індивідуального житлового будівництва на селі»	Закладено основи для надання державної підтримки зведення житла у сільській місцевості, запропоновано способи її реалізації.
Програма індивідуального житлового будівництва на селі «Власний дім»	

Таблиця 5

Законодавчі акти, у котрих розглянуто державну підтримку житлового будівництва

Нормативно-правовий акт	Основні положення
Розпорядження Президента України «Про заходи щодо залучення коштів населення на будівництво житла» [26]	Розроблено основні способи державної підтримки будівельної галузі у різні кризові періоди та запропоновано їх реалізацію шляхом надання додаткових переваг чи введення обмежень.
Розпорядження КМУ «Про заходи щодо сприяння розв'язанню проблем будівельної галузі»	
Постанова КМУ «Про заходи щодо здешевлення вартості будівництва житла» [27]	
ЗУ «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва»	

Відповідно до них надання державної підтримки може здійснюватися у різних формах. Наприклад, у Розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо сприяння розв'язанню проблем будівельної галузі» [28] ставилися завдання проаналізувати існуючу ситуацію в галузі та розробити пропозиції для її покращення, зокрема піднімалися питання ефективності використання амортизаційних відрахувань, оптимізації оподаткування. Також, у зв'язку із світовою фінансовою кризою 2008 року, яка спричинила значний негативний вплив на будівництво, було прийнято Закон України «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної

галузі та житлового будівництва» [29], яким передбачалося пільгове кредитування забудовників із подальшим обмеженням розміру рентабельності (чистий прибуток не більше 15% прямих і загальновиробничих витрат), заборонялося збільшувати процентні ставки за уже виданими іпотечними кредитами.

Для нормального функціонування будівництва необхідне існування ефективних механізмів його фінансування. Початок у законодавчому регулюванні вкладень коштів у зведення житла поклав прийнятий у 1991 році Закон України «Про інвестиційну діяльність». Починаючи з цього року практично усе житлове будівництво в країні фінансувалося шляхом

укладення інвестиційних договорів між покупцем та забудовником (договорів купівлі-продажу). У 2003 році Законом України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» [30] було запропоновано новий механізм фінансування – фонди фінансування будівництва (ФФБ) та фонди операцій з нерухомістю (ФОН), однак вони не були особливо популярними, оскільки забудовники віддавали перевагу звичним інвестиційним договорам. Проте з часом кількість афер із новобудовами значно збільшилася і після сумнозвісної ситуації з «Еліта-Центром» у грудні 2005 р. було заборонено такі договори, шляхом внесення змін у Закон України «Про інвестиційну діяльність», відповідно до якого

«інвестування та фінансування будівництва об'єктів житлового будівництва з використанням недержавних коштів, залучених від фізичних та юридичних осіб, у тому числі в управління, може здійснюватися виключно через фонди фінансування будівництва, фонди операцій з нерухомістю, інститути спільного інвестування, а також шляхом випуску цільових облігацій, виконання зобов'язань за якими забезпечується одиницею такої нерухомості, відповідно до законодавства» [31]. Такий спосіб фінансування житлового будівництва як цільові облігації, механізм їх випуску та реєстрації описано у Законі України «Про цінні папери і фондовий ринок» [32]. Законодавчі акти, що регулюють залучення коштів у житлове будівництво, наведено у табл.6.

Таблиця 6

Законодавчі акти, у котрих розглядаються механізми здійснення фінансування житлового будівництва

<i>Нормативно-правовий акт</i>	<i>Основні положення</i>
ЗУ «Про інвестиційну діяльність»	Надано основні правові засади для реалізації різних механізмів фінансування житлового будівництва. Описано способи їх реалізації, державна підтримка та контроль.
ЗУ «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю»	
ЗУ «Про цінні папери і фондовий ринок»	
ЗУ «Про кооперацію»	
Цивільний кодекс України	
Податковий кодекс України	
Постанова КМУ «Деякі питання Державної іпотечної установи»	

Обійти обмеження щодо дозволених механізмів фінансування житлового будівництва також дозволяє Закон України «Про кооперацію» [33], використовуючи норми якого забудовники створюють житлово-будівельні кооперативи для залучення коштів інвесторів. Крім того, як реакція на обмеження способів фінансування зведення житла, у будівництві набув поширення договір попереднього продажу. Такий вид угод передбачено статтею 635 Цивільного кодексу України [34]. Ще одну можливість для залучення коштів у будівництво житла без створення ФФБ чи випуску іпотечних облігацій відкриває Податковий кодекс України [35], підпункт 14.1.45.2 якого дозволяє укладення опціонів. Також для розширення ринку іпотечного кредитування в країні та зниження процентних ставок у грудні 2004 р. Кабінетом Міністрів України було утворено Державну іпотечну установу (ДІУ) [36], основною метою діяльності якої є - рефінансування іпотечних

кредитів за рахунок коштів, отриманих від розміщення цінних паперів.

Інвестування у будівництво вимагає значних фінансових вкладень і пов'язане із суттєвими ризиками, не в останню чергу спричиненими недосконалістю існуючого законодавства. Одним із найпоширеніших способів мінімізації ризиків є страхування від їх настання. Питання страхування ризиків при зведенні житла згадуються у окремих законодавчих актах (табл.7), проте йдеться здебільшого про ризики природного чи технічного походження, а найбільшу небезпеку у вкладенні коштів несуть можливість нецільового використання коштів, їх нестачі для завершення будівництва чи банкрутства забудовника. Зокрема, ст.7 Закону України «Про страхування» [37] одним із видів обов'язкового страхування визначає страхування предмета іпотеки від ризиків випадкового знищення, випадкового пошкодження або псування.

Таблиця 7

Законодавчі акти, що передбачають страхування ризиків при зведенні житла

<i>Нормативно-правовий акт</i>	<i>Основні положення</i>
ЗУ «Про страхування»	Описано можливості для страхування ризиків при будівництві житла та вимоги до обов'язкових його видів.
Цивільний кодекс України	
«Рекомендації зі страхування ризиків у будівництві»	
ЗУ «Про фінансово-кредитні механізми та операції з нерухомістю»	

Існує також додаток до Наказу Мінрегіонбуду від 30.05.2008р. №230 «Рекомендації зі страхування ризиків у будівництві», де розглядаються питання добровільного страхування об'єкта будівництва

(комплексу робіт) та відповідальності перед третіми особами, пов'язані із виконанням будівельно-монтажних і пусконаладжувальних робіт у процесі будівництва [38]. Такі заходи дозволяють передусім

захистити інтереси забудовників, а от можливості застрахувати вкладені кошти для інвестора законодавство не передбачає, та і страхові внески мабуть були б дуже великими. Таким чином постає необхідність пошуку інших шляхів для мінімізації чи уникнення ризиків при інвестуванні у нерухомість.

Ще у 2010 році було прийнято Закон України «Про державно-приватне партнерство» [39], який відкриває широкі можливості для його застосування у будівництві. Це особливо вигідно, бо законом передбачено виділення земельних ділянок для державно-приватних партнерств. Такий спосіб фінансування набув значного поширення в зарубіжних країнах і варто розглянути умови, на яких було б вигідно залучати приватних інвесторів для спільного з державою зведення житла та об'єктів соціальної інфраструктури.

І хоча є безсумнівні досягнення у законодавчому регулюванні житлового будівництва, але дуже багато питань потребують вирішення. Необхідно прийняти закон та розробити механізм реконструкції житлових будинків перших типових масових серій, який би вирішив фінансову сторону та багато інших практичних питань покращення житлових умов

населення, а головне, зміг би запобігти можливій масовій аварійності цих житлових будинків в недалекому майбутньому. Адже прийнятий у 2006 році Закон України «Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду» [40] розглядає лише об'єкти висотою до п'яти поверхів.

Враховуючи низький соціально-економічний рівень у країні та велику кількість населення, що потребує покращення житлових умов, необхідним є прийняття Закону України «Про доступне житло» та запровадження ефективних механізмів його зведення та надання.

Ну і звичайно, перш за все, необхідно вдосконалити існуючі механізми фінансування житлового будівництва, щоб вони були вигідні усім суб'єктам будівельного процесу, надали можливості для мінімізації ризиків інвестування та могли створити передумови для реалізації загальнодержавної програми будівництва житла для соціально незахищених верств населення. У табл. 8 наведено проблеми, котрі на сьогодні постають особливо актуально та запропоновано шляхи їх усунення.

Таблиця 8

Існуючі проблеми у нормативно-правовій базі житлового забезпечення та можливі шляхи їх усунення

Недоліки законодавства або існуюча потреба	Закон, що потребує зміни	Опис запропонованої зміни
Основний закон, що регулює житлову політику держави, є застарілим та потребує вдосконалення	Житловий кодекс УРСР	Необхідно розробити та прийняти Житловий кодекс України
Прийнятий закон відкриває перспективи його використання і для зведення житла	ЗУ «Про державно-приватне партнерство»	Передбачити у законі можливість його використання для зведення житла
Житлові будинки перших типових масових серій потребують реконструкції	ЗУ «Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду»	Вдосконалити закон так, щоб він також передбачав реконструкцію будинків вище п'яти поверхів
Поняття доступного житла введене, однак жоден закон, який би регулював його зведення та надання, не прийнято	ЗУ «Про доступне житло»	Необхідно прийняти ЗУ «Про доступне житло»
Існує багато способів обійти законодавчі обмеження на механізми фінансування житлового будівництва і жодному із них не властивий високий рівень надійності.	ЗУ «Про інвестиційну діяльність»	Запропонувати нові механізми фінансування чи вдосконалити існуючі та внести відповідні зміни в цей та інші дотичні закони
Державна іпотечна установа практично не виконує свої основні функції, а використовується для викупу об'єктів незавершеного будівництва, їх добудови та розподілу.	Постанова КМУ «Деякі питання Державної іпотечної установи»	Надати банкам ширші можливості рефінансування іпотечних кредитів шляхом зменшення кількості обмежень для викупу заставних ДІУ.

ВИСНОВКИ

Проведений огляд нормативно-правового забезпечення державної житлової політики виявив, що законодавству України властиві значні недоліки, які перш за все зумовлені застарілістю законодавства. Вдосконалення потребують як закони, що покликані забезпечити державну підтримку соціально незахищених верств населення в питаннях житлового забезпечення, так і ті нормативно-правові акти, що

регулюють зведення житла на загальних умовах. Існуюче на сьогодні законодавство не здатне забезпечити необхідний соціальний захист населенню та достатній рівень надійності для інвесторів у житлове будівництво.

Подальшої розробки потребують механізми фінансування житлового будівництва, які б дали змогу інвесторам безпечно вкладати кошти, а також сформулювати фонд соціального і доступного житла.

Список використаних джерел

1. Житловий кодекс Української РСР, прийнятий Верховною Радою УРСР 30 червня 1983р. №5464-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5464-10/page>
2. Доценко-Белоус Н.А. Стратегии финансирования строительства [Текст]/ Н.А. Доценко-Белоус. – К.: «Пролог», 2008. – 704с.
3. Сударенко О.В. Правове регулювання будівництва житла за програмою «доступне житло» / О.В. Сударенко // Часопис Київського університету права. – 2010. – №2. – С.147-151.
4. Олійник Н. Концептуальні засади державної житлової політики / Н.Олійник//Вісник Національної академії державного управління при Президенті України. №1(14). - 2010. - С.96-104.
5. Радченко Л.І. Цивільно-правове регулювання відносин у сфері житлового будівництва: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / Л.І. Радченко; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2009. — 18 с.
6. Концепція державної житлової політики від 30.06.1995 № 254к/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/95-вр>
7. Розпорядження Кабінету міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики з нормативного забезпечення будівництва в Україні на період до 2015 року» від 14.07.2010 № 1436-2010-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1436-2010-р>
8. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991р. №1560-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>
9. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 № 2664-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>
10. Закон України «Про іпотеку» від 05.06.2003 № 898-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/898-15>
11. Закон України «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати» від 19.06.2003 № 979-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/979-15>
12. Закон України «Про іпотечні облігації» від 22.12.2005 № 3273-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/3273-15>
13. Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку іпотечного ринку в Україні» від 08.08.2002 № 695/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/695/2002>
14. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції створення національної системи іпотечного кредитування» від 10.08.2004 № 559-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/559-2004-р>
15. Указ Президента України «Про заходи щодо будівництва доступного житла в Україні та поліпшення забезпечення громадян житлом» від 08.11.2007 № 1077/2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1077/2007>
16. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку забезпечення громадян доступним житлом» від 11.02.2009 № 140 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/140-2009-п>
17. Постанова КМУ «Про затвердження Державної цільової соціально-економічної програми будівництва (придбання) доступного житла на 2010-2017 роки» від 11.11.2009 № 1249 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1249-2009-п>
18. Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції Державної програми "Соціальне житло"» від 03.09.2005 № 384-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/384-2005-р>
19. Закон України «Про житловий фонд соціального призначення» від 12.01.2006 № 3334-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3334-15>
20. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 05.02.1993 № 2998-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>
21. Розпорядження Президента України «Про заходи щодо сприяння будівництву житла для молоді шляхом іпотечного кредитування» від 22.06.1994 № 55/94-рп [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/55/94-рп>
22. Постанова КМУ «Про порядок надання пільгових довготермінових кредитів молодим сім'ям та одиноким молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла» від 29.05.2001 № 584 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/584-2001-п>
23. Постанова КМУ «Про затвердження Державної програми забезпечення молоді житлом на 2002-2012 роки» від 29.07.2002 № 1089 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1089-2002-п>
24. Постанова КМУ «Про затвердження Державної програми забезпечення молоді житлом на 2013-2017 роки» від 24.10.2012 № 967-2012-п [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/967-2012-п>
25. Указ Президента України «Про заходи щодо підтримки індивідуального житлового будівництва на селі» від 27.03.1998 № 222/98 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/222/98>
26. Розпорядження Президента України «Про заходи щодо залучення коштів населення на будівництво житла» від 04.06.1996 № 136/96-рп [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/136/96-рп>
27. Постанова КМУ «Про заходи щодо здешевлення вартості будівництва житла» від 27.08.2008 № 772 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/772-2008-п>

28. Розпорядження КМУ «Про заходи щодо сприяння розв'язанню проблем будівельної галузі» від 24.01.2001 № 12-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/12-2001-р>

29. Закон України «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва» від 25.12.2008 № 800-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/800-17>

30. Закон України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» від 19.06.2003 №978-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/978-15>

31. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991р. №1560-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

32. Закон України «Про цінні папери і фондовий ринок» від 23.02.2006 № 3480-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>

33. Закон України «Про кооперацію» від 10.07.2003 № 1087-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/1087-15>

34. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

35. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

36. Постанова КМУ від 8 жовтня 2004 р. №1330 «Деякі питання Державної іпотечної установи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1330-2004-п>

37. Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 № 85/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/85/96-вр>

38. Додаток до наказу Мінрегіонбуду від 30 травня 2008 р. N 230 Рекомендації зі страхування ризиків у будівництві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=40846

39. Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 № 2404-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>

40. Закон України «Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду» від 22.12.2006 № 525-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/525-16>

ГОРИН

Володимир Петрович
v.horyn@tneu.edu.ua

к.е.н., доцент, Тернопільський національний економічний університет

УДК 378.31

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ
ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИPROBLEMS OF IMPLEMENTATION INNOVATIVE METHODS OF HIGHER
EDUCATION FINANCING IN UKRAINE

Стаття присвячена проблематиці впровадження інноваційних методів фінансування вищої освіти в Україні. Вказано на недоліки розподілу державних місць у вищих навчальних закладах за схемою «гроші ходять за студентом». Оцінені перспективи використання кредитування послуг освіти, освітнього страхування, активізації благодійництва як методів фінансування вищої освіти.

Статья посвящена проблематике внедрения инновационных методов финансирования высшего образования в Украине. Отмечаются недостатки распределения государственных мест в высших учебных заведениях по схеме «деньги ходят за студентом». Оценены перспективы использования кредитования услуг образования, образовательного страхования, активизации благотворительности как методов финансирования высшего образования.

The author investigates the problems of implementation innovative methods of higher education financing in Ukraine. In the article determines shortcomings the scheme "money follows the student" for government order distribution between universities. The prospects of loans activation, educational insurance and charity as methods of higher education financing are analyzed.

Ключові слова: вища освіта, методи фінансування, бюджетне фінансування, кредитування освіти, освітнє страхування

Ключевые слова: высшее образование, методы финансирования, бюджетное финансирование, кредитование образования, образовательное страхование

Keywords: higher education, methods of financing, budget financing, educational loans, educational insurance

ВСТУП

В сучасному суспільстві освітні послуги є одним із найважливіших чинників соціального прогресу, а належна організація їх надання – винятково важлива передумова стійкого економічного зростання. Основною проблемою функціонування системи освітніх послуг в економічному плані є дефіцит фінансування і збереження неефективних методів використання коштів. Не зважаючи на поступове збільшення асигнувань на надання послуг освіти в Україні як з бюджетів різних рівнів, так і з позабюджетних джерел, наявні фінансові ресурси освітньої галузі дають змогу забезпечити на прийнятному рівні тільки поточне функціонування навчальних закладів, однак можливості їхнього розвитку недостатні. При цьому, у сфері вищої і професійної освіти існує нагальна потреба у диверсифікації джерел фінансування за рахунок залучення позабюджетних ресурсів, впровадження інноваційних підходів до розподілу коштів за одночасного гарантування якості освітніх послуг та їх доступності для широких верств населення.

Питання вдосконалення механізму фінансування вищої освіти широко висвітлені у науковій літературі. Серед актуальних публікацій з цієї тематики доцільно

відзначити праці Т. Боголіб [1] щодо перспектив використання нормативного методу фінансування закладів освіти; С. Михаця [2] та Н. Сас [3] з проблем залучення альтернативних джерел фінансування вищої освіти; О. Кукліна [4], присвячену питанням впровадження у закладах вищої освіти програмно-цільового бюджетування; а також роботи Ю. Бенедик, А. Дегтяр, Н. Мосьпан, В. Малишка та багатьох інших. Не зважаючи на вагомий внесок вітчизняних науковців у вирішення питань фінансування вищої освіти, все ж слід визнати об'єктивну необхідність подальшого поглиблення теоретичних та прикладних досліджень цієї проблематики з урахуванням сучасних реалій. Так, недостатньо вивченими залишаються питання виправлення недоліків чинної методики розподілу бюджетних коштів у розрізі навчальних закладів, а також перспективи впровадження в Україні кредитування освітніх послуг, освітнього страхування тощо.

МЕТА РОБОТИ полягає у розкритті проблемних аспектів застосування схеми розподілу бюджетних місць за принципом «гроші ходять за студентом», а також оцінці перспективи впровадження інноваційних методів фінансування вищої освіти за рахунок позабюджетних коштів.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інформаційно-методологічною основою дослідження є наукові праці, присвячені питанням вдосконалення фінансового забезпечення вищої освіти, нормативно-правові акти, матеріали періодичних видань, ресурси Internet щодо впровадження інноваційних методів фінансування вищої освіти. При проведенні наукового дослідження були використані методи структурно-логічного аналізу, узагальнення, індукції та інші.

РЕЗУЛЬТАТИ

Ринкові перетворення внесли суттєві зміни у механізм фінансування вищих навчальних закладів: на сьогодні вони формують свої ресурси з різних джерел – бюджетів різних рівнів, з яких оплачується підготовка фахівців відповідно до державного замовлення, фінансових ресурсів юридичних і фізичних осіб, які оплачують підготовку спеціалістів на комерційній основі, а також від надання додаткових сервісних послуг, меценатів, благодійних організацій та ін. Кошти, отримані як плата за навчання від приватних замовників, зараховуються до спеціального фонду державного бюджету як власні надходження навчальних закладів. Це дає змогу посилити контроль за рухом власних фінансових ресурсів навчальних закладів, попередити їхнє неефективне використання, однак така практика не позбавлена недоліків:

- за умов недофінансування з державного бюджету, навчальні заклади нерідко змушені направляти власні надходження на покриття поточних потреб, обмежуючи можливості для зміцнення матеріально-технічної бази та підвищення якості навчального процесу;

- не зважаючи на певну автономію ВНЗ, можливості оперативного управління коштами доволі обмежені, а методи виділення бюджетних коштів не передбачають зв'язку між якісними результатами роботи ВНЗ і обсягами фінансування;

- дефіцит бюджетного фінансування вищої освіти штовхає навчальні заклади до розширення госпрозрахункової діяльності, підготовки фахівців на контрактній основі, що засвідчує тенденцію до комерціалізації освіти і спричиняє зниження доступності освітніх послуг для громадян.

Вирішення проблеми належного фінансування освітніх послуг, на наш погляд, лежить у площині модернізації методів прямого фінансування освіти, інноватизації методів фінансування навчальних закладів, зміні підходів до фінансової підтримки студентів шляхом впровадження форм допомоги, які будуть стимулювати належне відношення студентів до навчання.

В контексті вирішення питання інноватизації методів фінансування вищої освіти однією із найбільш дискусійних новацій стало впровадження моделі розподілу бюджетних місць, а отже й бюджетного фінансування, за принципом «гроші ходять за студентом». В основу такого підходу покладена модель непрямого фінансування освіти з використанням так званих освітніх ваучерів

(сертифікатів), які засвідчують право їхнього власника на отримання освітньої послуги на визначену суму для здобуття певного обсягу знань з обраної спеціальності та подальшого присвоєння освітньо-кваліфікаційного рівня. В Україні у ролі такого документа виступає сертифікат зовнішнього незалежного оцінювання якості середньої освіти. В сучасних умовах розподіл державного замовлення між вищими навчальними закладами проводиться за підсумками концентрації ними сертифікатів абітурієнтів з високими балами. Така схема усуває адміністративні та впроваджує ринкові методи розподілу обсягів державного замовлення у системі вищої освіти, оскільки дає змогу перейти від лобістської моделі, коли кількість державних місць залежала від домовленостей керівництва навчального закладу в міністерстві до системи, коли майбутні студенти з найвищими балами «приносять» бюджетні гроші в навчальні заклади [5].

Впровадження принципу «гроші ходять за студентом» у фінансуванні вищої освіти створює умови для активізації конкуренції між навчальними закладами за залучення студентів. Змагаючись за залучення студентів, ВНЗ конкурують за отримання додаткового фінансування, а отже можливості для поліпшення якості навчального процесу, зміцнення матеріально-технічної бази. Водночас, такий механізм розподілу бюджетних асигнувань на освіту стимулює навчальні заклади до підвищення якості освітніх послуг. Таким чином, відбувається фінансування не вищих навчальних закладів, а саме освітніх послуг.

Не зважаючи на вагомі переваги цієї новації, її практичне застосування вказало також на існування небезпечних ризиків, що потребують негайної реакції з боку органів влади. Головним серед них є неврахування принципу регіонального розподілу місць державного замовлення. Застосовуваний принцип розподілу державного замовлення за схемою «широкого конкурсу за спеціальностями» взагалі не враховує реалій демографічної і соціально-економічної ситуації у окремих регіонах, інтересів і потреб регіонального сектора економіки. Побудова рейтингових списків по спеціальностях без врахування виставлених абітурієнтами номерів пріоритетів призвела до того, що значна кількість потенційних студентів з високими балами незалежного оцінювання не змогла реалізувати своє конституційне право на отримання безкоштовної освіти. До таких же наслідків призвела відсутність норми про закріплення державного місця за абітурієнтом з можливістю подальшого його переміщення. Значна частина вступників була змушена відмовитись від державного місця з мотивів економії особистих витрат [6].

Іншим показовим наслідком впровадженої схеми розподілу державних місць є концентрація найбільш підготовлених абітурієнтів та, відповідно, місць державного замовлення в столиці і вищих навчальних закладах кількох найбільших міст країни, що потенційно несе загрозу розвитку інших регіонів. На думку фахівців галузі, ігнорування цієї проблеми в майбутньому призведе до катастрофічного

дисбалансу регіонального індексу людського розвитку у межах всієї держави, поглибить диференціацію рівня освіченості населення у розрізі регіонів України та гіпертрофовано високу роль навчальних закладів Києва та одного-двох обласних центрів у системі вищої освіти України. При цьому варто визнати, що посилений інтерес з боку абітурієнтів до вищих навчальних закладів столиці та окремих обласних центрів пояснюється не стільки якістю надаваних ними освітніх послуг, скільки більш широкими особистими перспективами та престижністю місця проживання.

Не враховуючи інтересів та потреб регіональних ринків праці, механізм розподілу державних місць за схемою «гроші ходять за студентом» без його коригування в кінцевому рахунку призведе до руйнації регіональної функції університетів як центрів науки, освіти і культури у широкому розумінні [7]. Більш того, деградація закладів вищої освіти у депресивних регіонах здатна привести до погіршення суспільно-політичної ситуації в країні, посилення відцентрових настроїв, що негативно позначиться на рівні національної безпеки. Наприклад, вступна кампанія 2016 року показала різке зменшення обсягів державного замовлення у вищих навчальних закладах з регіонів, наближених до зони проведення АТО, з депресивних регіонів, а також у закладах, переміщених з тимчасово окупованих територій України. На наш погляд, ці обставини мають бути обов'язково враховані при вдосконаленні чинного механізму розподілу державного замовлення у вищій освіті.

Поряд із вдосконаленням форм бюджетного фінансування, важливою проблемою є також пошук альтернативних джерел коштів для потреб вищих навчальних закладів. У цьому плані практично не вивченими є перспективи збільшення власних доходів університетів за рахунок надання додаткових освітніх послуг через навчальні центри, професійні курси, репетиторство. В Україні практика надання державними ВНЗ освітніх послуг у формі окремих професійних курсів для населення майже відсутня, поширення отримали тільки підготовчі курси для майбутніх вступників. Натомість функціонує численна мережа приватних навчальних центрів, що на комерційних засадах навчають азам бухгалтерського обліку, комп'ютерної грамоти та інших наук. Нерідко у таких центрах працюють викладачі державних ВНЗ, які не мають можливості в межах навчального закладу реалізувати свої професійні навички для збільшення особистих доходів. Розробка законодавчої бази, що дасть можливість ВНЗ надавати додаткові освітні послуги на комерційних засадах з урахуванням інтересів як самого освітнього закладу, так і професорсько-викладацького складу, на наш погляд, дасть можливість суттєво збільшити власні доходи вищої освіти.

Вдосконалення підходів до прямого бюджетного фінансування вищої освіти формує умови для посилення конкуренції між навчальними закладами, що є передумовою підвищення якості освітніх послуг. Між тим, схема «гроші ходять за студентом» не

вирішує проблеми низької мотивації студентів до успішного навчання. Очевидно, що в сучасних умовах стипендія не відіграє належної ролі у стимулюванні студентів до навчання, а особи, які навчаються на контрактній основі взагалі не відчують ефекту від успіхів у вивченні дисциплін. Перспективним способом вирішення цієї проблеми є перехід до освітнього кредитування. Вважаємо, що цей метод дає змогу забезпечити доступність освіти та передбачає стимули для підвищення якості навчання. Однак, що в Україні кредитування послуг освіти не має належного розвитку через ряд причин:

- залишається не відпрацьованим механізм видачі пільгових кредитів, адже відсутні методи прив'язання розміру позики з параметрами очікуваних майбутніх доходів; обмежені можливості стягнення плати за надання освітніх послуг при адмініструванні податку на доходи фізичних осіб;

- не зважаючи на вкрай сприятливі умови кредитування, передбачені чинним законодавством [8], його слабе поширення пояснюється незначними обсягами видатків бюджету на програму надання пільгових освітніх кредитів. Законодавство також не вирішує проблеми розподілу обмежених коштів між окремими навчальними закладами, відсутня можливість забезпечення такими позиками усіх бажаючих [9];

- низький інтерес з боку банківських установ та висока вартість позик на здобуття освіти, що обмежує доступність банківських освітніх кредитів та коло потенційних учасників кредитування. Через невідповідні умови надання кредитів на здобуття освіти платоспроможні позичальники не зацікавлені у їх отриманні, а для широкого загалу вони недоступні з економічних мотивів. Знижує суспільний інтерес до кредитування освітніх послуг також слабкий зв'язок між здобутим фахом і перспективами працевлаштування. Залишається теж невирішеною проблема поверненості освітніх кредитів через недостатньо відпрацьований механізм контролю за використанням коштів, отриманих за освітнім кредитуванням.

Не зважаючи на недоліки, кредитування освіти належить до найбільш перспективних методів фінансування освіти, адже здатне вирішити проблему забезпечення доступності освіти для широких верств населення і підвищення ефективності функціонування навчальних закладів. Водночас, держава не має відмовлятися від прямої підтримки обдарованих студентів через систему грантів, розміри яких співмірні з обсягом плати за навчання. Їхній розподіл між окремими навчальними закладами може здійснюватися відповідно до профілю закладу, його рейтингу серед інших ВНЗ, а безпосереднє надання грантів студентам має здійснюватися за оцінкою їхніх успіхів у навчанні та науковій діяльності.

Реформування системи фінансового забезпечення послуг освіти не має обмежуватися тільки удосконаленням методів розподілу державних коштів. Доцільно також передбачити стимули для залучення до фінансування освіти ресурсів приватного сектору економіки через програми підготовки власних кадрів, благодійницьку діяльність, меценатство. В сучасних

умовах юридичні особи мають право оплачувати навчання фізичних осіб за рахунок прибутку, який залишається у їхньому розпорядженні. Для зацікавлення роботодавців направляти кошти на підвищення рівня освіти співробітників, варто було б розглянути можливості з надання відповідних преференцій з оподаткування прибутку шляхом виключення з бази оподаткування сум плати за навчання. Крім цього доцільно пропагувати практику «шефства» окремих комерційних структур над вищими навчальними закладами з можливістю використання цього факту при проведенні піар-кампаній та в інших комерційних цілях.

Іншим перспективним методом підвищення доступності освітніх послуг, на наш погляд, є розвиток освітнього страхування шляхом створення відповідних освітніх фондів за рахунок внесків юридичних та фізичних осіб. Після закінчення терміну дії страхового договору (настанням страхової події) може бути досягнення певного віку чи інше) накопичені на відповідному рахунку кошти направляються на оплату за навчання застрахованої особи, а у випадку її відмови від здобуття освіти – виплачуються їй як страхова сума. З метою посилення інтересу громадян до послуг страхування здобуття освіти особам, які уклали угоди освітнього страхування у випадку недостатності страхової суми для оплати навчання у повному обсязі, доцільно передбачити право на першочергове одержання пільгового освітнього кредиту за рахунок бюджетних коштів, або ж право на отримання безповоротної допомоги у формі гранту. Не зважаючи на потенційні переваги використання страхування освітніх послуг як методу мобілізації коштів для здобуття вищої освіти, перспективи його поширення в Україні насамперед пов'язані із загальним поліпшенням економічної ситуації та зниженням темпів інфляції, оскільки в іншому випадку завдання збереження та примноження накопичених коштів видається практично нездійсненним.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження засвідчили, що в сучасних умовах процес реформування вітчизняної моделі фінансового забезпечення вищої освіти далекий від завершення й потребує пильної уваги зі сторони науковців і практиків. Найважливішими проблемами, що потребують невідкладного вирішення є модернізація методів прямого бюджетного фінансування освіти, диверсифікація джерел формування фінансових ресурсів вищих навчальних закладів, впровадження ефективних форм фінансової підтримки студентів, що стимулюватимуть їх інтерес до якісного навчання. Однак дослідження показало, що впровадження інноваційних підходів до розподілу державного замовлення між вищими навчальними закладами поряд із позитивними наслідками супроводжується також генерацією проблем, які у разі їхнього ігнорування можуть не лише поглибити регіональну

диференціацію рівня освіченості населення, привести до руйнації системи вищої освіти у багатьох областях, але й, в кінцевому підсумку, сприятимуть погіршенню суспільно-політичної ситуації в країні та національної безпеки.

Перманентна нестача обсягів бюджетного фінансування галузі вищої освіти актуалізує питання диверсифікації джерел формування її доходів. У цьому контексті найбільші перспективи полягають у поширенні практики надання вищими навчальними закладами додаткових освітніх послуг на комерційних засадах, а також впровадженні кредитування здобуття освіти та освітнього страхування. Між тим, результативність впровадження цих схем мобілізації коштів для потреб вищої освіти багато в чому залежить від того, чи будуть вирішені питання формування відповідної правової бази, розробки механізмів захисту накопичень від впливу інфляції та інших негативних чинників.

Список використаних джерел

1. Боголіб Т. Нормативний метод фінансування освіти / Т. Боголіб // Економічний вісник університету. – 2012. – Вип. 18/2. – С. 260-266.
2. Михаць С. Альтернативні джерела фінансування вищої освіти в умовах СЕЗ / С. Михаць [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/stati_others/myhac.htm
3. Сас Н. Альтернативні джерела фінансування освіти / Н. Сас // Витоки педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки. – 2009. – Вип. 6. – С. 280-284. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2009_6_62
4. Куклін О. Напрями оптимізації фінансового механізму вищого навчального закладу / О. Куклін // Фінанси, облік і аудит. – 2011. - № 18. – С. 220-230.
5. Розподіл держзамовлення себе виправдав, - МОН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/consultations/52134/>
6. Нестабільність Умов прийому до вищих навчальних закладів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://non-speak.org/nestabilnist-umov-priyomu-do-vishhikh/>
7. Одеські університети глибоко стурбовані станом вступної компанії у 2016 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nubip.edu.ua/node/23785>
8. Порядок надання цільових пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти: Затверджений Постановою КМУ від 16.06.2003 р. № 916 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/916-2003-p>
9. Костюк В.С. Соціальна політика як фактор людського розвитку / В.С. Костюк, Т.В. Гладка, Г.С. Мінченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/ken-kostyuk-vs-gladka-tv-minchenko-gs-sotsialna-politika-yak-faktor-lyudskogo-rozvitku>

ПЕРЕПЕЛЮКОВА

Олена Василівна

Lena.perepelukov@mail.ru

УДК 334.02

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ РЕЙТИНГУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

PROBLEM ASPECTS OF HIGHER EDUCATION RATING

к.е.н., викладач, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Стаття присвячена аналізу сучасної системи рейтингування вищих навчальних закладів у світі. В статті проаналізовано сучасні системи рейтингів серед вищих навчальних закладів. Визначено основні недоліки та дискусійні питання щодо обґрунтованості вибору показників, які використовуються для складання рейтингу.

Статья посвящена анализу современной системы рейтингования высших учебных заведений в мире. В статье проанализированы современные системы рейтингов среди высших учебных заведений. Определены основные недостатки и спорные вопросы относительно обоснованности выбора показателей, используемых для составления рейтинга.

This article analyzes the modern system of ranking universities in the world. The article analyzes the current rating system of higher education. The main shortcomings and controversial issues regarding the validity of the choice of indicators used to compile the rankings.

Ключові слова: рейтинг, система оцінки, підходи, критерії, тенденції

Ключевые слова: рейтинг, система оценки, подходы, критерии, тенденции

Keywords: rating evaluation system, approaches, criteria and trends

ВСТУП

Сьогодні економісти багатьох країн визнають, що розвиток людського капіталу є основою зростання конкурентоспроможності, як самої особистості, так і всієї країни в цілому. Високорозвинені країни: Корея, Японія, Швейцарія не мають таких як у України значних сировинних ресурсів, їх опорою є єдиний економічний ресурс - людський капітал, але саме він дає їм більшу перевагу, що дозволяє випереджати інші країни в міжнародній конкуренції. Всім відомо, що основою людського капіталу є конкурентоспроможна система освіти з наявністю університетів світового класу, які як і більшість університетів бажають займати все більш і більш високі позиції в рейтингах.

МЕТА РОБОТИ полягає у визначенні проблемних аспектів у системі рейтингування вищих навчальних закладів.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти.

При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу та методу порівняння.

РЕЗУЛЬТАТИ

Рейтинг являє собою перелік кращих коледжів, університетів, факультетів або кафедр в деякій області знання, розташованих в порядку убудови або зростання якості. При цьому кожен вуз або кафедра має свій власний рейтинговий бал, а не об'єднується з

іншими вузами в групі, однотипні за рівнем якості» [1].

В даний час в світі існують різні системи оцінки та складання рейтингу, які набувають все більшого значення. Найвпливовіші з них - міжнародний рейтинг університетів за версією компанії Quacquarelli Symonds (QS), академічний рейтинг університетів світу, який складається в інституті вищої освіти Шанхайського університету Цзяо Тун, а також рейтинг впливового в сфері освіти журналу «Times Higher Education» (THE). THE щорічно публікує два міжнародних рейтингу - рейтинг репутації світових ВНЗ (World Reputation Rankings) і рейтинг провідних вузів світу (World University Rankings). Сьогодні такі британські ЗМІ як «Таймс Хайер Едьюкейшн», «Гардіан» і «Санді таймс» щорічно складають рейтинги найкращих британських університетів [2].

Більш того в березні 2012 р журнал Times Higher Education опублікував новий, другий за рахунком рейтинг світових університетів за оцінкою їх репутації (World Reputation Rankings).

Репутаційний рейтинг університетів світу доповнює щорічний рейтинг світових університетів THE, що публікується щосені протягом останніх двох років, і будується на основі обробки думок представників академічної спільноти, що відбираються з бази даних авторів наукових публікацій системи Web of Science (Thomson Reuters) [2].

Усі методології рейтингів застосовують схожі підходи, вони єдині в тому, що головні критерії - це якість професорсько-викладацького складу, рівень

знань студентів, якість дипломних програм, наявність солідної науково-технічної бази та перспектива подальшого працевлаштування.

Аналіз сучасного рівня освіти на підставі рейтингів в Україні показує, що більшість університетів практично залишається на низькому рівні країн «третього світу» і сьогодні необхідно знайти шляхи зростання конкурентоспроможності освіти. Для цього необхідно як мінімум створити постійно діючий відкритий віртуальний майданчик для дискусій про шляхи сталого розвитку національних вищих навчальних закладів не тільки в нашій країні, але об'єднати зусилля в рамках конвертованості дипломів про середню і вищу освіту з країнами Європи.

Рейтинги коледжів і університетів часто викликають суперечки, наприклад, критиці піддалися рейтинги коледжів та університетів, як Північної Америки, так і самих Сполучених Штатів Америки, рейтинг ARWU теж не є винятком. У статті, опублікованій в 2007 році в журналі «Scientometrics», показано, що результати від цього рейтингу не можуть бути відтворені з вихідних даних з використанням методу, описаного Лю і Ченом [2].

Даному журналу «Scientometrics» можна довіряти, так як він є досить авторитетним і випускається безперервно експертами з області наукометрії починаючи з 1978 року. На сьогоднішній день він видається спільно Akademai Kiado і Springer Science і Business Media (ISSN 0138-9130) [1].

Практичне застосування даної статті полягає в спробі визначити проблемні аспекти та зміни в напрямку розвитку рейтингової оцінки. Кожен рейтинг має свою методику, яка також змінюється протягом часу. Крім того, змінюються тенденції розвитку освітніх рейтингів в цілому. Тому вивчення цих змін, а також можливість їх прогнозування, дає важливий ресурс стратегічного планування розвитку університетів і підвищення рівня освіти в країні.

Сучасна тенденція розвитку рейтингів університетів це орієнтація на розробку багатоміжних рейтингів, де кожен показник розжиріється самостійно, щоб можна було відібрати ті показники, які несуть визначальну інформацію для інтересантом (споживача рейтингу). Останнім часом з'явився новий термін «картографування освіти», яке позначає створення багаторівневого рейтингу вузів.

Якщо ми не будемо знати, за якими параметрами і критеріями оцінюють потрапляння у вищий ранг рейтингу конкурентоспроможності, то цілеспрямовано це зробити неможливо. Для того, щоб планувати розвиток університетів нам необхідно, знати як будуть змінюватися інструменти оцінки. А це неможливо зробити без знання того як вони змінювалися раніше. Для органів управління освітою країни і Вузів важливо знати, які показники дадуть найбільші зміни в рейтингу при найменших витратах.

У кожному з цих суб індексів є тверді і м'які дані. У зв'язку з цим зростання конкурентоспроможності університету можливий за двома взаємозалежних напрямках збільшення твердих і збільшення м'яких показників. Зростання твердих забезпечується цілою низкою заходів:

цілеспрямоване фінансування з бюджету для державних ВНЗ;

цілеспрямоване фінансування згідно залучених коштів для приватних вузів;

створення правових та економічних умов для ефективного економічного розвитку в напрямках, які потребують зростання;

випереджальний розвиток індустрії знань з ключових напрямків в спеціалізованих гімназіях і ліцеях, коледжах для подальшого їх вдосконалення в ВНЗ;

орієнтир на пріоритетне прикладну освіту: підготовка професійних кадрів вищої кваліфікації, які раніше проявили себе як перспективні і вмілі керівники молодшого і середнього ланки, які вміють швидко вирішувати поставлені завдання.

Зростання твердих показників вимагає значних фінансових, інтелектуальних, організаційних та матеріально-технічних вкладень. На відміну від них, зростання м'яких показників не вимагає такого обсягу ресурсів. Їх значне зростання можна забезпечити незначними вкладеннями, але точно спрямованими на задані цільові групи, які піддаються опитуванням для обчислення м'яких показників. Тут можливі наступні напрямки:

створення розгалуженої системи регулярного інформування цільових груп згідно питань тестів, що створюють м'які суб індекси;

створення громадської думки по ключових позиціях запитуючих;

проведення спільних методичних і методологічних семінарів з керівництвом університетів середньої ланки зі збору даних і виміру ключових тем запитальників рейтингу.

Приділити особливу увагу щодо формування у цільових груп об'єктивної думки по тих напрямках і позиціях, за якими у даного вузу найнижчі показники рейтингу.

Вживання заходів по виявленню напрямками необхідно проводити в життя в разі, якщо певний міжнародний рейтинг буде визнаний як наднаціонального інструменту визначення конкурентоспроможності університетів. Якщо в цій іпостасі буде визнаний, наприклад, рейтинг THE, то ці заходи, можливо, необхідно буде приймати за зовсім іншими напрямками розвитку освіти країни, ніж в разі прийняття в якості такого, рейтингу ARWU.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши види міжнародних рейтингів вузів, можна стверджувати про різноманіття показників та методик включення вузу до міжнародного рейтингу. Проте, більшість країн мають свої, національні рейтинги, які сприяють популяризації та підвищенню конкурентоспроможності закладу в своїй країні. Національний рейтинг українських ВНЗ орієнтований на міжнародні рейтинги, оскільки національні вузи мають великий потенціал і повинні розвиватися згідно міжнародних вимог, щоб мати можливість скласти гідну конкуренцію провідним світовим ВНЗ.

Наявність національних рейтингів дає змогу українським вищим навчальним закладам:

зайняти гідні позиції в міжнародних рейтингах;
оцінювати конкурентоспроможність своїх
університетів відповідно до новітніх світових
тенденцій;

залучити більшу кількість абітурієнтів і не тільки
з України; збільшити ефективність, як окремого
вищого навчального закладу, так і держави;

задовольнити іміджеві амбіції не тільки цих
університетів, а й країни в цілому.

Крім того, проведене дослідження свідчить про
можливості проведення аналізу в довгостроковому
періоді рівня конкурентоспроможності університету
тільки ґрунтуючись на національному рейтингу. Тому

розглядати національні рейтинги в якості основного
інструменту виміру конкурентоспроможності ВНЗ не
цілком виправдано з економічної і політичної точки
зору.

Список використаних джерел

1. Воробйов Ю. Визначення рейтингу вищих
навчальних закладів на підставі багатьох показників /
Ю. Воробйов, Вассерман О., А. Пашков // Вища
школа. - 2003. - №4-5. - С. 4347.

2. Офіційний сайт академічних рейтингів
університетів світу [Електронний ресурс]. – Режим
доступу: <http://www.shanghairanking.com/ru>

ПОЛЯКОВА

Євгенія Сергіївна
riske2074@gmail.com

УДК 336.71

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ
КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКУIMPROVEMENT OF MECHANISM OF FORMING AND REALIZATION OF
CREDIT POLITICS OF BANK

к.е.н., доцент кафедри фінансів та банківської справи, проректор з науково-педагогічної роботи Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»

У статті формалізовано теоретичні засади структурно-логічної побудови концепції формування та реалізації кредитної політики банку. При цьому під механізмом формування та реалізації кредитної політики банку у роботі розуміється система дій та організаційно-економічних прийомів, інструментів впливу, за допомогою яких вводиться в дію процес кредитування, і регулювання якого здійснюється відповідно до визначених принципів. Цей механізм передбачає, те що дані процеси відбуваються на основі інтеграції взаємозалежних і взаємопов'язаних елементів та можуть, як кількісно, так якісно змінюватися під дією різноманітних факторів.

В статті формализованы теоретические принципы структурно-логического построения концепции формирования и реализации кредитной политики банка. При этом под механизмом формирования и реализации кредитной политики банка в работе понимает система действий и организационно-экономических приемов, инструментов влияния, с помощью которых вводится в действие процесс кредитования, и регулирование которого осуществляется в соответствии с определенными принципами. Этот механизм предусматривает, то, что данные процессы происходят на основе интеграции взаимозависимых и взаимоувязанных элементов и могут, как количественно, так и качественно изменяться под действием разнообразных факторов.

In the article theoretical principles are formalized structurally - logical construction of conception of forming and realization of credit politics of bank. Thus under the mechanism of forming and realization of credit politics of bank the system of actions and organizationally-economic receptions, instruments of influence, by means of that the process of crediting is put in an operation, understands in-process, and adjusting of that comes true in accordance with certain principles. This mechanism provides for, that these processes take place on the basis of integration of interdependent and constrained elements and can, both in number, and qualitatively to change under the action of various factors.

Ключові слова: банк, кредитна політика, клієнтська база

Ключевые слова: банк, кредитная политика, клиентская база

Keywords: bank, credit politics, client base

ВСТУП

В наш час кредитна політика банку складає частину філософії банківського бізнесу, яка визначає внутрішню банківську процедуру видання кредиту, документообіг, моніторинг за кредитним портфелем, встановлення процентних ставок по кредиту, роботу з проблемними кредитами. Досягти комерційного зростання шляхом зміцнення та підвищення надійності якості кредитного портфеля банку в цьому полягає головна мета кредитної політики банку. Тому, в банках існує основна проблема ефективної кредитної політики, яка виникає під час в розробці ґрунтовних, комплексних та теоретичних підходів, а також методичного забезпечення щодо процедури

формування і організації якісного управління кредитним портфелем банку в існуючих ситуаціях ризику [1].

МЕТА РОБОТИ полягає в розробленні практичних рекомендацій, щодо підвищення ефективності кредитної політики банків України.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методичний апарат дослідження становлять: загальнонаукові та спеціальні економічні методи пізнання, а саме: методи теоретичного узагальнення, порівняння та систематизації, методи аналізу та синтезу, методи індукції та дедукції, метод групувань; метод системного аналізу; метод

графічного зображення даних.

РЕЗУЛЬТАТИ

Кредитна політика визначає структуру управління, а також порядок і правила здійснення кредитної діяльності банку. Провідною метою кредитування слід вважати забезпечення достатнього рівня прибутковості банку від операцій із надання кредитів[2].

В даний момент, стверджують, що перегляд кредитної політики має здійснюватися не рідше як один раз на рік. Але, слід зазначати, що українські банки при жорсткій конкуренції та сучасних умовах змушені коригувати свою кредитну політику значно частіше. Це зумовило необхідністю створення в банках спеціальної структури – комітету з кредитної політики, який підпорядкований спостережній раді банку [3].

Створення раціональної стратегії реалізації ефективної кредитної політики банку можливе лише за рахунок поєднання зусиль декількох банківських підрозділів, так як виконання комплексу банківських послуг та операцій вимагає: обліку особливостей руху грошових коштів кожного клієнта; розподілу грошових коштів за сумами, строками, дохідністю; встановлення відсоткових ставок по кожній групі грошових засобів клієнта; формування для активних операцій банку портфеля залучених ресурсів, детермінованих за обсягами, строками, вартістю; оптимізації відсоткових витрат банку в межах даної фінансової технології [4].

Звідси випливає, що кредитна політика банку повинна бути спрямована як на зростання обсягів активів, так і на підвищення їх якості.

Для визначення сутності механізму формування та реалізації кредитної політики банку пропонуємо зазначити: організація процесу кредитування, який набуває певної спрямованості є основним призначенням механізму формування та реалізації кредитної політики; організація процесу кредитування, дії суб'єктів управління через економічні й управлінські методи і важелі, що впливають на реалізацію кредитних відносин є основними складовими механізму формування та реалізації кредитної політики банку; постійно розвивається, не є статистичним та проходить ряд стадій від простої функціональної до складної комбінованої управлінської системи механізм формування та реалізації кредитної політики банку; від повноти забезпечення економічних інтересів суб'єктів кредитних відносин залежать ефективне функціонування механізму формування та реалізації кредитної політики банку, у тому числі його

інструменти, важелі та методи впливу на процес кредитування; охоплює регулятивні дії, спрямовані на адаптацію до швидкозмінної господарської ситуації забезпечуючи реалізацію процесу кредитування, механізму формування та реалізації кредитної політики банку.

На нашу думку, систему дій та організаційно-економічних прийомів, інструментів впливу, за допомогою яких вводиться в дію процес кредитування, і регулювання якого здійснюється відповідно до визначених принципів являє собою механізм формування та реалізації кредитної політики банку.

Цей механізм передбачає, те що на основі інтеграції взаємозалежних і взаємопов'язаних елементів та можуть, як кількісно, так і якісно змінюватися під дією різноманітних факторів відбуваються дані процеси.

Варто наголосити на тому, що формування кредитної політики відбувається, коли вже сформульована загальна стратегія кредитної діяльності банку, саме в рамках цієї стратегії визначені пріоритетні цілі формування кредитного портфеля з урахуванням сформованих умов кон'юнктури ринку, зовнішнього середовища та власних можливостей банку.

Вважаємо, що принциповим є той факт, що комплекс заходів щодо формування та реалізації кредитної політики буде ефективним лише тоді, коли матиме системний характер та буде підпорядкований єдиній загальній стратегічній меті.

Можемо сформулювати мету розробки і реалізації кредитної політики банку, яка базується на обґрунтуванні необхідності і пріоритетності новаторських змін у кредитному секторі — це зростання ринкової вартості банку за рахунок використання кредитної політики банку.

При досягненні цієї мети попереднім кроком є максимізація прибутку комерційного банку, що носить економіко-соціальний характер. Але слід зазначити, що комерційний банк являє собою на ринку кредитних послуг відокремлений суб'єкт і в першу чергу на стадії розробки будуть враховуватися саме інтереси власників, а потім всіх інших суб'єктів кредитних відносин, які мають другорядні позиції.

Виходячи з вищесказаного, можемо виділити ряд завдань кредитної політики банку: підвищення рівня конкурентоспроможності, підвищення рівня прибутковості та підвищення рівня ринкової вартості.

Концепцію формування та реалізації кредитної політики банку, наведено на рис. 3.1.

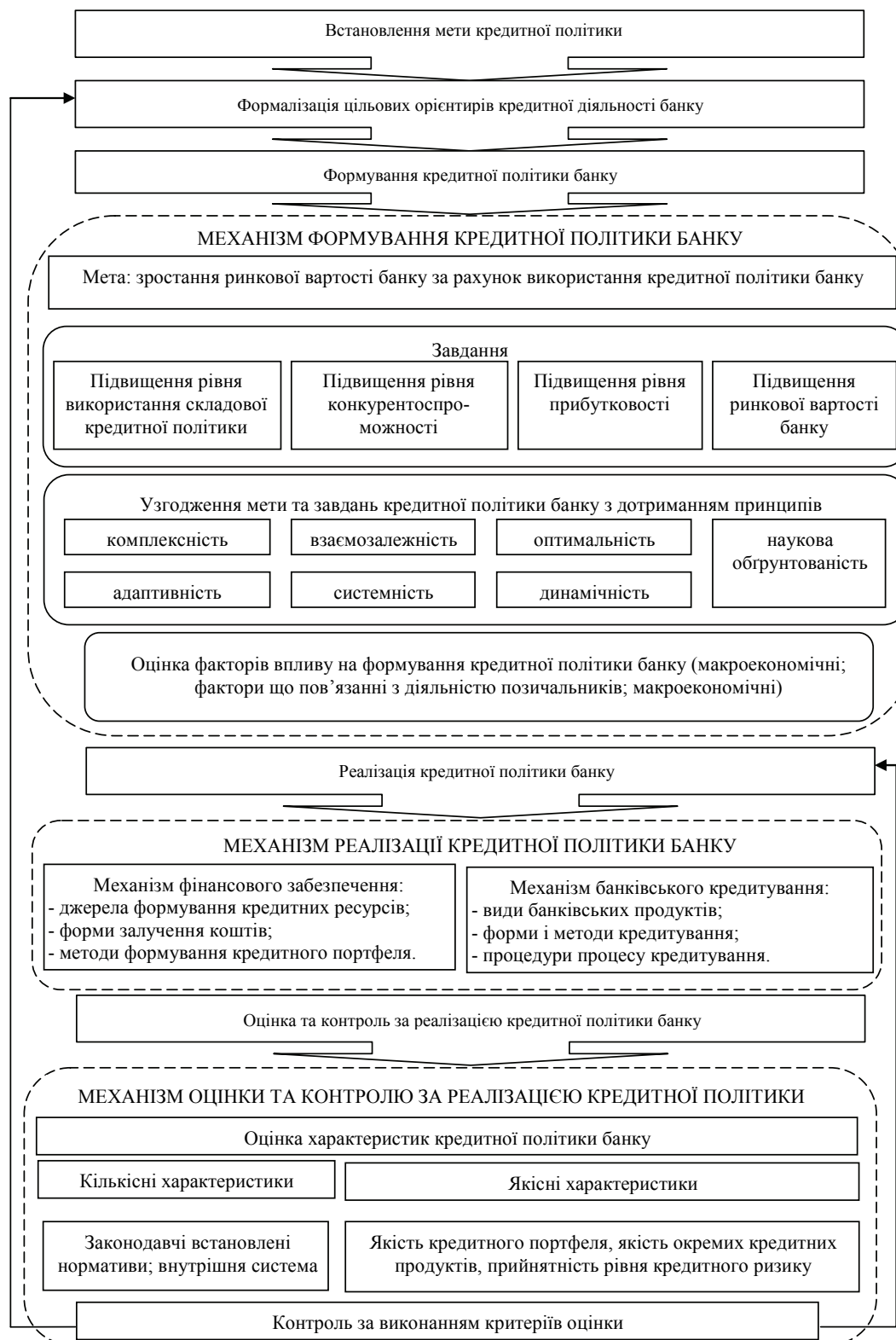

Рис. 1. Концепція формування та реалізації кредитної політики банку

На нашу думку, до принципів формування кредитної політики банку варто віднести наступні:

- комплексність - комплексний характер повинні носити етапи створення і реалізації кредитної політики банку в силу необхідності поєднання процесу планування і його виконання для досягнення остаточної мети. Слід зазначити, що кредитну політику неможна виділяти, як першооснову діяльності, в силу того, що вона є складовою стратегії

розвитку комерційного банку, яка повинна враховувати особливості депозитної діяльності, ліквідної позиції банку та інші;

- взаємозалежність - формування і вторинність механізму реалізації кредитної політики необхідно відокремити. Фактор часу корегує послідовності виконання дій будь якого механізму, обираючи першочерговість і подальшу логічність його роботи при наданні характеристики даному принципу;

- оптимальність - передбачає підвищити прибутковість і вартість кредитної установи при поєднанні оптимальних умов і переліку кредитних продуктів пропонувані суб'єктам господарської діяльності і фізичним особам. Один з головних принципів підходу це - оптимізація при виборі напрямків кредитування, суми, періоду, валюти договору і процентної ставки;

- наукове обґрунтування - на наукових дослідженнях і розробках повинні базуватися всі пропозиції, які і виступати основою при ствердженні походження кредитних продуктів, їх модифікації, методів і механізмів при веденні кредитної справи;

- адаптивність - передбачає наявність незначних деформацій в функціонуванні механізму формування і реалізації кредитної політики, які не змінюють її сутності та сприяють його використанню у будь яких умовах роботи комерційного банку в рамках діючого законодавства;

- системність - неоднорідні складові з характерними внутрішніми та зовнішніми зв'язками це є складовими кредитної політики, тому механізм її створення і реалізації необхідно не ускладнювати, а навпаки придати йому простоту та наділити адекватністю при прийнятті рішень, які змогли б сприяти підвищенню прибутковості і ринкової вартості банку;

- динамічність - під впливом факторів внутрішнього середовища, мікрооточення і макрооточення відбувається формування та реалізація кредитної політики банку, які змінюються у часі динамічно, тому при прийнятті рішень має бути динамічним процесом та максимально віддзеркалювати ситуацію, яка склалася в даний час на ринку кредитних продуктів. Шляхом розподілу на етапи (формування цілей, розробка пропозицій, прийняття рішень, попередня робота з видання і оформлення кредитів, управління кредитом) відбувається формування та реалізація кредитної політики банку, тому на основі динамічного програмування, яке сприяє практичному розв'язанню завдань підсистем кредитної політики повинно відбуватись моделювання ситуацій [5].

Зазначимо, що концепція кредитної політики банку в розгорнутому вигляді містить три складові:

- механізм формування кредитної політики, етапами якого виступають формування цілей, розробка пропозицій, прийняття рішень;

- механізм динамічної реалізації кредитної політики, етапами якого можна виділити попередня робота з видання і оформлення кредитів, управління кредитом. Взаємозалежними елементами є всі складові механізму в наслідок того, що вони діють і змінюються на основі механізму формування;

- механізм контролю та регулювання кредитної політики банку.

Процес управління механізмом формування і реалізації кредитної політики має базуватися на системному підході, як методи перетворення складного в просте.

При дослідженні сутності кредитної політики можемо стверджувати, що вона є досить складною системою з наявністю неоднорідних складових та

характерними внутрішніми та зовнішніми зв'язками.

Використання системного підходу в кредитній справі сприяє ряд обставин: ускладнення і розширення взаємозв'язків в кредитній справі; збільшення обсягу і швидкості змінювання в часі інформації; нестабільність мікро- і макрооточення; жорстка конкуренція на ринку кредитних продуктів.

Етап реалізації кредитної політики в діяльності комерційного банку відіграє особливу роль, тому, концепція повинна мати практичний характер і об'єктивно враховувати впливові фактори, такі як, макроекономічні та мікроекономічні.

Якщо практично отримані результати співпадають із запланованими показниками кредитним комітетом, то кредитна політика є успішною, але форс-мажорні обставини необхідно завжди враховувати. Слід підкреслити, що запропонована концепція потребує перегляду задач і виявлення нових пріоритетних напрямків подальшого розвитку кредитних відносин банку [6].

Можемо визначити, невід'ємною складовою механізму формування та реалізації кредитної політики банку є оцінювання кредитоспроможності його потенційних позичальників, на основі яких має формуватися методика визначення класу надійності позичальника. Тому проаналізувавши вже існуючі методи та моделі оцінки кредитоспроможності позичальників у вітчизняних банках, можемо розглянути такий метод кредитоспроможності позичальника банку – юридичної особи.

До особливостей даного підходу можна віднести, те, що він орієнтований окремо на підприємства малого і середнього бізнесу, на корпоративний сектор економіки, але базується на спільних положеннях, серед яких: здійснюється з урахуванням галузевої спеціалізації оцінка фінансового стану позичальника – юридичної особи; нормативні значення та відповідні бали для кожного показника залежно від його вагомості (значимості) серед інших показників встановлювати банк може самостійно, що можуть свідчити про найбільшу ймовірність виконання позичальником зобов'язань за кредитними операціями; для сегмента малого та середнього бізнесу в залежності від середньогалузевих показників по Україні визначаються нормативні значення кожного показника (крім суб'єктивних); на підставі основних показників та коригується з урахуванням додаткових (суб'єктивних) показників визначається клас позичальника банку за результатами оцінки його фінансового стану [7].

На відміну від існуючих у вітчизняних банках методик оцінки кредитоспроможності потенційних позичальників, запропонований підхід передбачає врахування факторів впливу на фінансово-господарську діяльність суб'єктивного характеру, зокрема, таких, як: ефективність управління позичальника, його ринкова позиція і залежність від циклічних та структурних змін в економіці та галузі, професіоналізм керівництва.

ВИСНОВКИ

Систему дій та організаційно-економічних прийомів, інструментів впливу, за допомогою яких

вводиться в дію процес кредитування, і регулювання якого здійснюється відповідно до визначених принципів являє собою механізм формування та реалізації кредитної політики банку. Цей механізм передбачає, те що на основі інтеграції взаємозалежних і взаємопов'язаних елементів та можуть, як кількісно, так і якісно змінюватися під дією різноманітних факторів відбуваються дані процеси. Формування кредитної політики відбувається, коли вже сформульована загальна кредитної діяльності банку, вироблена стратегія кредитної політики, саме в рамках цієї стратегії визначені пріоритетні цілі формування кредитного портфеля з урахуванням сформованих умов кон'юнктури ринку, зовнішнього середовища та власних можливостей банку. Зазначимо, що концепція кредитної політики банку в розгорнутому вигляді містить три складові: механізм формування кредитної політики, етапами якого виступають формування цілей, розробка пропозиції, прийняття рішень; механізм динамічної реалізації кредитної політики, етапами якого можна виділити попередня робота з видання і оформлення кредитів, управління кредитом. Взаємозалежними елементами є всі складові механізму в наслідок того, що вони діють і змінюються на основі механізму формування; механізм контролю та регулювання кредитної політики банку.

Якщо практично отримані результати співпадають із запланованими показниками кредитним комітетом, то кредитна політика є успішною, але форс-мажорні

обставини необхідно завжди враховувати. Слід підкреслити, що запропонована концепція потребує перегляду задач і виявлення нових пріоритетних напрямків подальшого розвитку кредитних відносин банку.

Список використаних джерел

1. Кот, Л. Л. Еволюція кредиту і кредитних відносин в умовах трансформації економіки / Л. Л. Кот // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 59. – С. 6-8.
2. Стойко, О. Я. Банківські операції / О. Я. Стойко. – К.: КУНЕС, 2002 р.
3. Сусіденко, В. Т. Управління кредитною діяльністю комерційних банків / В. Т. Сусіденко // Банківський менеджмент. – 2010. – № 9. – С. 3.
4. Циганов, С. А. Банківська система України в умовах становлення ринкових відносин: питання теорії і практики: монографія / С. А. Циганов. – К.: Товариство «Знання» України, 2004. – 200 с.
5. Основні показники діяльності банків України на 01.01.2016 року // Вісник НБУ. – 2016. – № 5. – С. 19.
6. Шевченко, Р. І. Кредитування і контроль: навчальний посібник / Р. І. Шевченко. – К.: КНЕУ, 2002. – 183 с.
7. Шанина, А. Н. Проблемы и мероприятия в рамках совершенствования кредитной политика банка / А. Н. Шанина // Проблемы і перспективи розвитку банківської системи України. – Т. 20. – С. 117-122.

ТКАЧЕНКО

Сергій Анатолійович
nukoblikaudit@inbox.ru

УДК 338.242.2:[65.012.122:338.43]

РЕФЕРЕНЦІЯ КОРЕЛЯЦІЙ ПІДСИСТЕМИ ІНТЕГРОВАНОЇ
ЕКОНОМІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ В ОПЕРАТОРНО-ПРОГРЕСИВНИХ
СИСТЕМАХ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ
ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ВИРОБНИЧИХ ОБ'ЄДНАНЬREFERENCE CORRELATION SUBSYSTEM INTEGRATED ECONOMIC
DIAGNOSTICS IN THE OPERATOR-PROGRESSIVE SYSTEMS OF
STRATEGIC MANAGEMENT ACTIVITIES OF INDUSTRIAL ENTERPRISES
AND INDUSTRIAL ASSOCIATIONS OF THE COUNTRY

к.е.н., доцент кафедри
обліку і аудиту, в.о.
ректора Вищого навча-
льного закладу «Міжна-
родний технологічний
університет «Миколаїв-
ська політехніка»

Приймаючи до уваги складність моделі діагностики в системах управління, мета статті зведена до того, щоб вперше відобразити її інформаційні зв'язки, використовуючи підхід дослідити: внутрішні зв'язки функцій управління, які формують її як єдине ціле; зовнішній по відношенню до функцій інформаційний обмін. Аналізуючи праці вчених і практичний досвід, визначено, інформаційні взаємозв'язки діагностики, на відміну від інших функцій управління, не досліджені. Обґрунтовано, вся сукупність внутрішніх та зовнішніх зв'язків діагностики систем управління, об'єднаних в схемі, являє інформаційну модель функцій. Доведено, інформаційна модель адекватна процесам діагностики, відрізняється простотою виконання і володіє стійкістю функціонування

при коректуваннях складу вхідної та вихідної інформації, виправленні помилок і передбачає розвиток функцій. Виходячи зі складності ув'язки діагностики системи управління підприємством з системами управління верхнього та нижнього рівнів, а також недостатньої розробки питань, вирішення яких виходить за межі створення функцій, повинне передувати проектуванню діагностики і проблема заслуговує особливого дослідження.

Принимая во внимание сложность модели диагностики в системах управления, цель статьи сведена к тому, чтобы впервые показать её информационные связи, используя подход исследовать: внутренние связи функций управления, которые формируют её как единое целое; внешний по отношению к функциям информационный обмен. Анализируя труды учёных и практический опыт, определено, информационные взаимосвязи диагностики, в отличие от других функций управления, не исследованы. Обосновано, вся совокупность внутренних и внешних связей диагностики систем управления, объединённых в схеме, представляет информационную модель функций. Доказано, информационная модель адекватна процессам диагностики, отличается простотой исполнения и обладает устойчивостью функционирования при корректировках состава входящей и исходящей информации, исправлении ошибок и предусматривает развитие функции. Исходя из сложности увязки диагностики системы управления предприятием с системами управления верхнего и нижнего уровней, а также недостаточной разработкой вопросов, решение которых выходит за пределы создания функции, должно предшествовать проектированию диагностики, данная проблематика требует системного научно-практического исследования.

Taking into account the complexity of the diagnostic model in the control systems, the purpose of the article is reduced to ensure that the first show of its information communication using an approach to explore: the internal communication management features that form it as a single entity; external to the function of an information exchange. Analyzing the works of scientists and practical experience, it is determined the relationship information diagnostics, unlike other management functions have not been studied. Reasonably, the entire set of internal and external links diagnosis management systems, united in the scheme, is an information model function. Proved adequate diagnostic information model processes, characterized by simplicity and performance is stable functioning when adjusting the composition of the incoming and outgoing information, correction of errors and provides for the development function. Considering the complexity of linking diagnostic enterprise management system with upper and lower levels of government, as well as the lack of development issues that go beyond the creation of the function must precede the design of diagnosis, this perspective requires a system of scientific and practical research.

Ключові слова: взаємозв'язок, виробничі об'єднання, діяльність, інтегрована економічна діагностика, промислове підприємство, система стратегічного управління, функціонально розвинута, характеристика й ціль

Ключевые слова: взаимосвязь, деятельность, интегрированная экономическая диагностика, объединение, подсистема, предприятие, референция, система стратегического управления, функционально развитая

Keywords: interconnection, the activities, an integrated economic diagnostics, Scientific and Production Amalgamation, an industrial enterprise, of Strategic Management system of, functional development of, characteristic, target

ВСТУП

Системний підхід до формування і створення в функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та

виробничих об'єднань підсистеми інтегрованої економічної діагностики передбачає дослідження її внутрішніх й зовнішніх зв'язків. Під зв'язком прийнято розуміти обоюбіне або однобічне накладення обмежень елементами методу системи

управління на поведінку один одного і багато ін.

Найбільше значення для функції інтегрованої економічної діагностики мають інформаційні зв'язки, тобто зв'язки, які забезпечують передачу інформації та такі, що змінюють внаслідок цього стан центрів, які отримують інформацію. Дослідження інформаційних зв'язків виступає важливим, на самперед, із точки зору виконання підсистемою управління цільової функції, тому що дозволяє встановити цінність переданої інформації, її значення для конкретних користувачів тощо. До того ж, таке дослідження досить корисне і з позиції теорії інформації – воно допомагає зробити відповідь на питання про кількість повідомлень різних видів, про частоту повідомлень, про їх зв'язки між собою в процесі проходження, про обсяг інформації, яка проходить та інше. Вивчення інформаційних зв'язків підсистеми управління дозволяє встановити місця виникнення початкової інформації, визначити найбільш раціональні види носіїв інформації, розрахувати необхідну кількість і перепускную здатність інформаційних каналів, встановити послідовність й періодичність вирішення економіко-аналітичних задач, інше.

Нажаль, не дивлячись на вищезначене, інформаційні взаємозв'язки підсистеми інтегрованої економічної діагностики, на відміну від інших підсистем функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань [1-3] й інші, не досить комплексно досліджені і мало висвітлені в спеціальних літературних джерелах [4-8] та керівних методичних вказівках і інструктивних матеріалах із функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю суб'єктів виробничо-господарської діяльності [9 й 10].

МЕТА РОБОТИ

Приймаючи до уваги велику складність загальної моделі підсистеми інтегрованої економічної діагностики в функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань, уявляється доцільним застосувати до відображення її інформаційних зв'язків наступний підхід: по-перше, дослідити внутрішні зв'язки підсистеми управління, які формують її як єдине ціле; по-друге, дослідити зовнішній по відношенню до підсистеми інформаційний обмін і ін.

При цьому першочергово потрібно прийняти до негайної уваги, що загальний зміст інформаційних зв'язків за вказаними напрямками розвитку з достатньою глибиною і точністю може бути досліджено і відображено тільки у процесі робочого проектування та впровадження підсистеми управління, ін.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретико-методологічною основою статті виступає діалектичний метод і основні положення теорії діагностики та управління. У процесі дослідження використовувалися наступні методи: *абстрактно-логічний* (для теоретичного узагальнення і формулювання висновків); *монографічний* (при

дослідженні методик діагностики, управління); *економіко-статистичний*, *розрахунково-конструктивний*, *порівняльний* (при оцінці стану діагностики, управління); *групування* (з метою викладення характеристики взаємозв'язків діагностики); *графічний* (при побудові: схеми внутрішніх взаємозв'язків комплексу задач із діагностики праці та зарплати; блок-схеми взаємозв'язку задач діагностики праці і зарплати з іншими функціями управління); *табличний* (при наведенні: характеристики масивів внутрішнього інформаційного зв'язку завдань із діагностики праці та заробітної плати; позначення блок-схеми взаємозв'язку комплексу задач із діагностики праці й заробітної плати із іншими функціями управління; характеристики вхідних, вихідних показників задач діагностики).

РЕЗУЛЬТАТИ

Внутрішні зв'язки підсистеми інтегрованої економічної діагностики диференціюються на 2 (два) ключові види: зв'язки між завданнями всередині одного економіко-аналітичного блоку підсистеми управління; зв'язки між задачами різних економіко-аналітичних блоків підсистеми управління і інше.

Зробимо більш детальне дослідження інформаційних зв'язків першого виду на прикладі фрагменту ретроспективної економічної діагностики діяльності промислового підприємства та науково-виробничого об'єднання. Між задачами, які входять в такий блок, існує доволі щільний інформаційний зв'язок. Задачі підсистеми управління пов'язані між собою не тільки в межах одного економіко-аналітичного комплексу, але і на рівні різних комплексів, що проявляється в обміні між ними проміжною та вихідною інформацією, ін.

Особливо щільний зв'язок задач проявляється в комплексах діагностики праці й заробітної плати і діагностики якості. Наприклад, в комплексі діагностики праці та заробітної плати вирішення задачі діагностики використання робочого часу виступає можливим тільки після вирішення завдання діагностики стану і руху чисельного складу робітників; вирішення задачі діагностики продуктивності праці базується на інформації двох названих завдань. Нарешті, задача діагностики виконання плану за фондом заробітної плати виступає споживачем інформації усіх трьох перерахованих вище завдань. В комплексі діагностики якості завдання діагностики якості продукції та робіт для свого вирішення вимагає рішення задач: діагностики якості матеріалів, діагностики браку і діагностики якості праці виконавців ін.

Не виключається в деяких комплексах наявність підсистеми управління локальних завдань, інформаційно не пов'язаних з іншими задачами того ж комплексу, наприклад, завдання інтегрованої економічної діагностики витрат на виробництво за економічними елементами в комплексі економічної діагностики собівартості. Але хоча ця задача й не має інформаційного зв'язку з іншими задачами комплексу, вона пов'язана з ними досить логічно,

тому що між виконанням кошторису витрат на виробництво та виконанням плану за собівартістю існує визначена стійка прогнозована залежність. Включення аналогічних локальних завдань до складу того або іншого економіко-аналітичного комплексу диктується реальною необхідністю отримання замкнутого контуру механізму економіко-аналітичного забезпечення, таке ін.

Взаємозв'язок між задачами всередині будь-якого економіко-аналітичного комплексу органічно впливає із самої природи економічних процесів, які здійснюються на промислових підприємствах та науково-виробничих об'єднаннях, і, на самперед, із їх однорідності й єдності, таке ін.

Дещо інший характер мають взаємозв'язки між задачами різних економіко-аналітичних комплексів, який визначається обопільною обумовленістю та обопільною залежністю різних сторін діяльності промислових підприємств, науково-виробничих об'єднань. Зокрема, як видно із представленої схеми для вирішення завдання факторної діагностики обсягу виробництва, що входить в комплекс діагностики обсягу виробництва й реалізації продукції, необхідна інформація задачі діагностики продуктивності праці із комплексу діагностики праці і заробітної плати та завдання діагностики впливу якості на виробничо-господарські показники й критерії із комплексу діагностики якості. Далі, вирішення задачі діагностики впливу якості на виробничо-господарські показники в комплексі задач діагностики якості базується на використанні інформації завдання діагностики виконання плану і динаміки по готовій продукції із комплексу діагностики обсягу виробництва та реалізації готової продукції і завдання діагностики виконання плану та динаміки собівартості із комплексу діагностики собівартості й інше.

Природно, що у випадку представлення блоку періодичної діагностики діяльності промислового підприємства і науково-виробничого об'єднання в повному вигляді взаємозв'язки задач ускладнюються, а сама кількість їх зростає. Так, наприклад, виникає необхідність відобразити інформаційні зв'язки завдань факторної діагностики обсягу виробництва із завданнями комплексів діагностики використання засобів праці та діагностики використання предметів праці, показати існуючі взаємозв'язки між завданнями комплексів діагностики якісних характеристик і діагностики прибутку та рентабельності, між комплексами діагностики собівартості і діагностики чистого прибутку та рентабельності, цілий ряд інших зв'язків, ін.

Щільність інформаційних зв'язків задач всередині блоку періодичної діагностики діяльності підприємства (об'єднання) і їх кількість свідчать про цілісність цього блоку та його у певній мірі самостійної ролі в реалізації функцій усієї підсистеми управління, що притаманне й іншим економіко-аналітичним блокам підсистеми інтегрованої економічної діагностики і інше.

Поряд із зв'язками в межах того або іншого економіко-аналітичного блоку в підсистемі інтегрованої економічної діагностики наявні й

внутрішні інформаційні зв'язки між задачами різних економіко-аналітичних блоків. Наявність цих внутрішніх зв'язків обумовлена єдністю об'єктів, що досліджуються, єдністю використаної початкової інформації та необхідністю її планомірної обробки, визначається самою природою принципу комплексності економічної діагностики. Саме цей вид інформаційних зв'язків, які відображають перетворення різних видів інтегрованої економічної діагностики і взаємодію різних блоків, формує економічну діагностику в цілісну функціонально розвинуту підсистему управління, інше.

Велика складність підсистеми інтегрованої економічної діагностики обмежує можливості детального розгляду в даній роботі усіх інформаційних зв'язків, що існують між її різними блоками. Тому, для отримання принципового уявлення досить буде розглянути ці зв'язки на прикладі завдань, що входять до складу будь-якого однойменного комплексу, наприклад, комплексу діагностики якості. Так, на рівні промислового підприємства та науково-виробничого об'єднання завдання оперативної діагностики браку, якості праці виконавців, повернень, претензій і рекламаций інформаційно забезпечують завдання ретроспективної діагностики якості матеріалів, браку, якості праці виконавців, якості продукції та робіт. Останні, у свою чергу, передають інформацію завданням, що вирішуються у блоках порівняльної й перспективної діагностики і таке ін.

Розгляд взаємозв'язків підсистеми інтегрованої економічної діагностики у розрізі комплексів задач дозволяє зробити такі консолідовані узагальнення.

I. Функція інтегрованої економічної діагностики, вирішуючи заздалегідь завдане коло завдань, які об'єднані загальними методичними принципами, має у своїй наявності стійкі канали внутрішніх інформаційних зв'язків і інше.

II. Більшість блоків підсистеми (ретроспективної діагностики, функціонально-вартісної діагностики, порівняльної та проблемно-орієнтованої діагностики) управління мають інформаційні зв'язки на входах і на виходах, тобто отримують і передають економіко-аналітичні інформаційні дані. Так, наприклад, блок ретроспективної діагностики отримує інформацію із блоку оперативної діагностики, а передає в блок перспективної діагностики діяльності промислового підприємства, виробничого об'єднання; блок порівняльної діагностики отримує інформацію із блоку ретроспективної діагностики і передає її в цільовий блок проблемно-орієнтованої діагностики.

III. В підсистемі наявний блок оперативної діагностики, який тільки передає інформацію іншим економіко-аналітичним блокам підсистеми, але не отримує від них ніякої інформації. Входами цього блоку виступає інформація інших підсистем функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств й виробничих об'єднань, ін.

IV. В підсистемі наявний блок перспективної діагностики, який тільки отримує інформацію із інших економіко-аналітичних блоків, але не передає її іншим блокам. Результатна інформація цього блоку

виходить за межі підсистеми та використовується для здійснення відповідних функцій іншими підсистемами функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств і науково-виробничих об'єднань і інше.

V. Вхідна інформація, яка надходить в конкретний блок підсистеми управління, може надходити як із одного блоку (наприклад, в блок ретроспективної економічної діагностики поступає інформація тільки із блоку оперативної діагностики), так і із декількох блоків. Останнє типово для блоків порівняльної економічної діагностики, перспективної діагностики і ін.

VI. Якщо всередині окремих функціонально розвинутих економіко-аналітичних блоків, як було показано вище, наявні інформаційні зв'язки між задачами різних економіко-аналітичних цілеспрямованих складових угруповань, тоді між блоками підсистеми управління інформаційні зв'язки здійснюються тільки через задачі однойменних аналітичних комплексів та ін.

Корисним способом вивчення інформаційних зв'язків завдань всередині підсистеми інтегрованої економічної діагностики може стати побудова граф-схеми взаємозв'язку завдань, що дозволяє встановити інформаційні і логічні зв'язки між завданнями, які вирішують як всередині окремих економіко-аналітичних блоків, так й в підсистемі управління у цілому. Для цього перш за все формується, виходячи із наявної на підприємстві структури прийняття управлінських рішень, повний перелік завдань підсистеми, які необхідні для досягнення заданих цілей і потім вводиться поняття рівня вирішення завдань.

Далі, виходячи із того, що рівнем «0» вважаються задачі, які являють собою інформаційну базу діагностики (задачі інформаційно-довідкової підсистеми й інших функціональних підсистем функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю підприємств та виробничих об'єднань), до 1-го рівня відносяться економіко-аналітичні задачі, які базуються тільки на використанні інформації задач 0-го рівня. Після цього із переліку задач підсистеми управління, який залишився обираються ті, для вирішення яких необхідна вихідна інформація хоча б однієї задачі 1-го рівня і задач рівня 0. Це будуть задачі 2-го рівня. У загальному випадку $n + 1$ рівень економіко-аналітичних задач буде представляти сукупність декількох вирішуваних на базі вихідної інформації, або хоча б однієї задачі n -го рівня.

Таким чином, поняття рівня вирішення завдань співпадає з прийнятим в теорії графів поняттям рангу події, а сам процес побудовання граф-блок-схеми зводиться до з'єднання таких задач, із яких вихідна інформація однієї істотна для вирішення іншої. Використання вищерозглянутого способу відображення інформаційних зв'язків підсистеми управління надає можливість: отримати загальну уяву про функціонування підсистеми інтегрованої

економічної діагностики та її окремих блоків; виявити інформаційну залежність завдань діагностики один від одного; визначити важливість одних завдань підсистеми по відношенню до інших її завдань; встановити послідовність вирішення економіко-аналітичних завдань; усунути паралельні потоки економіко-аналітичних інформаційних даних; усунути можливість повторного вирішення одних й тих же завдань; визначити склад задач першої і подальших черг впровадження підсистеми управління та інше.

Однак, робоче проектування підсистеми інтегрованої економічної діагностики вимагає більш детального розкриття взаємозв'язків завдань діагностики. Характеристика інформаційних зв'язків у цьому випадку повинна включати вказівку масивів інформації, їх реквізитний склад і носії інформації. У ряді випадків повинні бути вказані ще й організаційні зв'язки, тобто із якого підрозділу надходить інформація, куди вона передається, інше.

Фрагмент внутрішніх інформаційних взаємозв'язків комплексу завдань функції інтегрованої економічної діагностики підсистеми продуктивності праці і фонду заробітної плати на рівні масивів представлено на рис.1, табл.1.

Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити певний конклюзійний умовивід, що необхідність визначення внутрішніх інформаційних зв'язків завдань, які вирішують в підсистемі інтегрованої економічної діагностики, обумовлена двома основними факторами впливу: по-перше, взаємозв'язком і взаємозалежністю основних функцій, що виконує підсистема управління; по-друге, специфікою комплексу технічних засобів функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань і пов'язаних із ним набором методів, елементів, способів та процедур обробки техніко-економічної інформації і ін.

Інформаційний взаємозв'язок задач підсистеми інтегрованої економічної діагностики забезпечений реалізацією наступних вимог: між задачами кожного окремого комплексу і блоку підсистеми управління повинен бути внутрішній інформаційний обмін; по відношенню до окремих блоків підсистеми управління повинен бути зовнішній інформаційний обмін й інше.

Інформаційний обмін здійснюється по ходу технологічного процесу обробки інформації та за рівнями ієрархії організаційного забезпечення. Внутрішні інформаційні зв'язки завдань підсистеми інтегрованої економічної діагностики повинні ґрунтуватися на всебічному врахуванні взаємозв'язків між різними економіко-аналітичними показниками й критеріями оцінки ефективності, забезпечувати адекватне відображення досліджуваних об'єктів і процесів в підсистемі управління та планомірну обробку спеціальних даних.

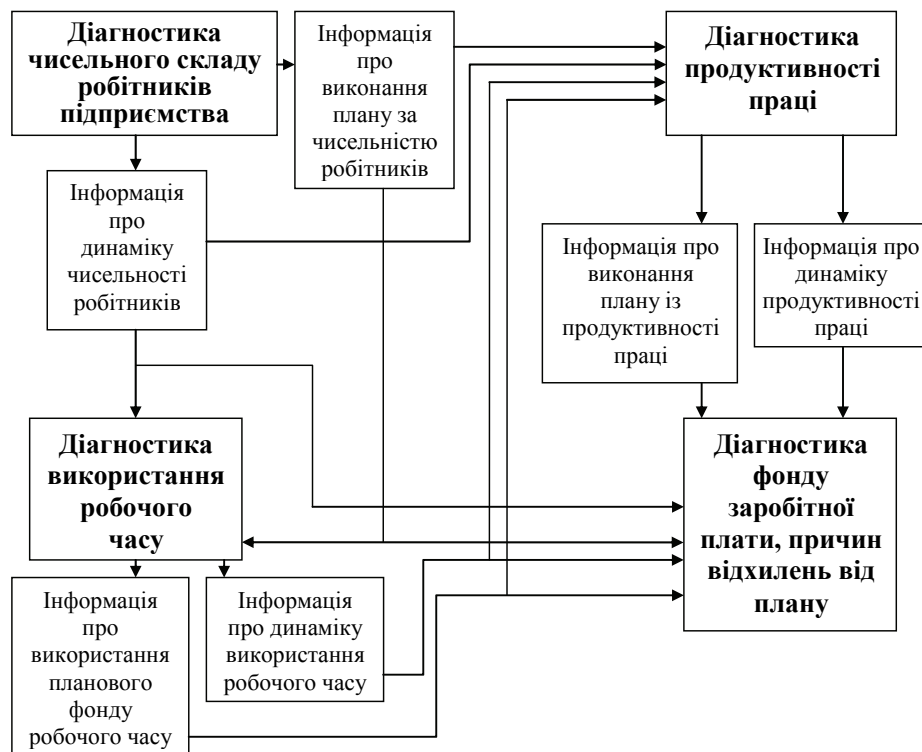

Рис. 1. Схема внутрішніх взаємозв'язків комплексу завдань із економічної діагностики праці та заробітної плати. Блок періодичної діагностики діяльності промислового підприємства й науково-виробничого об'єднання

Таблиця 1

Характеристика масивів внутрішнього інформаційного зв'язку комплексу завдань із економічної діагностики праці та заробітної плати (вхідні й вихідні масиви, зовнішні по відношенню до комплексу завдань підсистеми інтегрованої (систематизованої) економічної діагностики, що розглядається, у даному переліку зовсім не наводяться)

Скорочена характеристика масиву	Завдання підсистеми управління	
	звідки надходить інформація	куди надходить інформація
Інформація про виконання плану за чисельністю робітників	Діагностика чисельного складу робітників підприємства	Діагностика використання робочого часу
Інформація про динаміку чисельності робітників	Діагностика чисельного складу робітників підприємства	Діагностика використання робочого часу
		Діагностика продуктивності праці
		Діагностика фонду заробітної плати і причин відхилень від плану
Інформація про використання планового фонду робочого часу	Діагностика використання робочого часу	Діагностика продуктивності праці
		Діагностика фонду заробітної плати та причин відхилень від плану
Інформація про динаміку використання робочого часу	Діагностика використання робочого часу	Діагностика продуктивності праці
		Діагностика фонду заробітної плати і причин відхилень від плану
Інформація про виконання плану із продуктивності праці	Діагностика продуктивності праці	Діагностика фонду заробітної плати та причин відхилень від плану
Інформація про динаміку продуктивності праці	Діагностика продуктивності праці	Діагностика фонду заробітної плати й причин відхилень від плану

Важливою ціллю створюваних на підприємствах функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю виступає розширення складу управлінських завдань, які вирішуються комплексно, і зменшення кількості завдань, вирішуваних локально. Звідси досить закономірним уявляється

інтерес розробників функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань до вирішення проблем стикування різнофункціональних задач. Хоча функціональні підсистеми функціонально розвинутих систем

стратегічного управління діяльністю промислових підприємств й виробничих об'єднань і розробляються окремо, але між ними існують певні зв'язки, які обумовлені наявністю загального об'єкту системи управління. Тому, ув'язка локально спроектованих підсистем в єдине ціле передбачає дослідження і визначення характеру зв'язку між підсистемами, ін.

Зв'язки будь-якої підсистеми управління, які здійснюються через її входи та виходи, розглядаються по відношенню до неї як зовнішні, тобто як зв'язки із зовнішнім середовищем. Підсистема інтегрованої економічної діагностики має багаточисельні і різномірні зовнішні зв'язки, найбільш важливими із яких уявляються зв'язки із паралельними функціональними підсистемами функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань. Важливість цих зв'язків визначається щільністю взаємозалежності завдань економічної діагностики й задач інших підсистем управління, що знаходить своє відображення в обсягу перехідної (вхідної і вихідної) інформації, частоті інформаційного обміну і вагомості інформації для рішення конкретних задач.

Проведені на цей час дослідження, зокрема, надають підставу зробити висновок про те, що підсистема інтегрованої економічної діагностики інформаційно пов'язана із усіма функціональними підсистемами функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань. При цьому вона має із усіма підсистемами функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств і науково-виробничих об'єднань, за виключенням підсистеми бухгалтерського обліку та звітності, двохсторонні інформаційні зв'язки, тобто використовує для вирішення своїх завдань вихідну інформацію функціональних підсистем і надає їм свої інформаційні дані. З підсистемою бухгалтерського обліку та звітності зв'язок односторонній – тільки із отримання даних обліково-економічної інформації.

Особливо важливими для роботи підсистеми інтегрованої економічної діагностики виступають зв'язки із входу, за допомогою яких вона отримує із інших підсистем необхідну їй планову і обліково-економічну інформацію. Без цих інформаційних даних підсистема як елемент функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань функціонувати не може. Саме тому розробка функції економічної діагностики в функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю промислових підприємств й науково-виробничих об'єднань повинна здійснюватися у точному зв'язку із такими підсистемами, як планування і бухгалтерського обліку, на їх базі й ін.

Детальний розгляд вхідної інформації підсистеми інтегрованої економічної діагностики показує, що тільки дві підсистеми функціонально розвинутої системи стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих

об'єднань передають їй однорідну за функціональним призначенням інформацію: техніко-економічного планування - планову перспективного й поточного (періодичного) характеру і бухгалтерського обліку та звітності – обліково-економічну інформацію. Із решти підсистем управління в підсистему інтегрованої економічної діагностики надходить як планова, так і обліково-економічна інформація й ін.

Поряд із функціональними підсистемами підсистема інтегрованої економічної діагностики має ще й вхідні зв'язки з банком даних функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань, із якого вона отримує інформаційні дані довідкового, нормативного й архівного характеру.

Замкнутість контуру управління функціональних підсистем функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств і науково-виробничих об'єднань забезпечується використанням в них вихідної інформації підсистеми інтегрованої економічної діагностики, яка необхідна для безпосереднього здійснення функції управління. Дослідження вихідних зв'язків підсистеми інтегрованої економічної діагностики показує, що функціональні підсистеми функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань отримують вихідну економіко-аналітичну інформацію із усіх блоків підсистеми інтегрованої економічної діагностики, але при цьому кількість економіко-аналітичних блоків, які кореспондують із тією або іншою підсистемою, неоднакова. Так, якщо у підсистеми, які управляють технічною підготовкою, матеріально-технічним забезпеченням, кадрами і якістю надходить вихідна інформація із 6 (шести) економіко-аналітичних блоків, тоді як підсистема оперативного управління основним виробництвом використовує вихідну інформацію тільки одного блоку - оперативної економічної діагностики та ін.

Потрібно відзначити також, що вихідна інформація підсистеми інтегрованої економічної діагностики, окрім функціональних підсистем управління, передається ще й в банк даних функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств і науково-виробничих об'єднань, де вона безпосередньо систематизується та класифікується, групується й накопичується для подальшого її використання.

Більш глибоке розкриття вхідних і вихідних зв'язків підсистеми інтегрованої економічної діагностики з іншими підсистемами функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань обумовлює необхідність їх описання на рівні окремих завдань й показників. В якості прикладу наводимо інформаційні зв'язки комплексу задач із діагностики праці і заробітної плати блоку ретроспективної діагностики діяльності підприємства (рис. 2 й табл. 2).

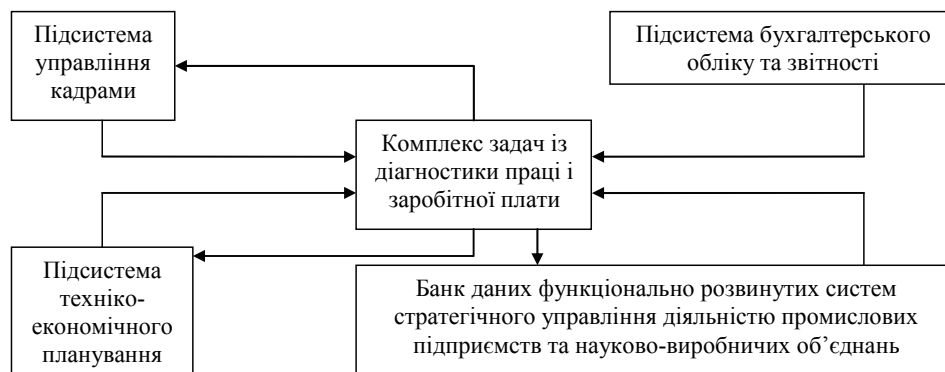

Рис. 2. Блок-схема взаємозв'язку комплексу завдань діагностики праці й заробітної плати (блок ретроспективної діагностики) з іншими підсистемами функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств і виробничих об'єднань

Таблиця 2

Позначення блок-схеми взаємозв'язку комплексу завдань із діагностики праці та заробітної плати (блок ретроспективної діагностики) з іншими підсистемами функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств і виробничих об'єднань

Характер зв'язку діагностики	Кореспондуюча підсистема управління	Завдання
Вхідна	Управління кадрами	Розрахунок плану за чисельністю персоналу
		Розрахунок фактичної чисельності персоналу
		Розрахунок планового фонду робочого часу
		Розрахунок фактичного фонду робочого часу
	Техніко-економічне планування	Розрахунок фактичного обсягу виробництва
		Розрахунок плану за продуктивністю праці
		Розрахунок плану за фондом заробітної плати
	Облік та звітність	Розрахунок фактичного фонду заробітної плати
	Банк даних	Чисельність персоналу за попередній період
		Фонд робочого часу за попередній період
Продуктивність праці за попередній період		
Фонд заробітної плати за попередній період		
Вихідна	Управління кадрами	Діагностика чисельного складу робітників підприємства
		Діагностика використання робочого часу
	Техніко-економічне планування	Діагностика продуктивності праці
		Діагностика фонду заробітної плати і причин відхилень від плану
	Банк даних	Діагностика чисельного складу робітників підприємства
		Діагностика використання робочого часу
		Діагностика продуктивності праці
		Діагностика фонду заробітної плати й причин відхилень від плану

Взаємодія завдань підсистеми інтегрованої економічної діагностики із задачами інших підсистем функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань здійснюється через взаємозв'язок показників, а саме, отримуючи від інших підсистем їх результатні показники, необхідні для вирішення завдань економічної діагностики, підсистема інтегрованої економічної діагностики в той же час передає їм результати своїх розрахунків і таке інше.

Використання однойменних показників та критеріїв ефективності у вирішенні комплексу задач різних підсистем пояснюється тим, що ці підсистеми часто-густо управляють одними і тими ж об'єктами та процесами, але тільки з різним функціональним

контуром навантаження. Наприклад, матеріальні ресурси можуть бути об'єктами, окрім підсистеми інтегрованої економічної діагностики, таких функцій: управління технічною підготовкою виробництва, техніко-економічне планування, управління матеріально-технічним забезпеченням, бухгалтерського обліку і звітності і ін.

Для підсистеми інтегрованої економічної діагностики особливо важливим виступає аспект реального забезпечення порівнянності та взаємозв'язку різних показників й критеріїв оцінки економічної ефективності (якості) як за обсягом, так і за теоретико-методологічним гарантуванням їх вимірювання, тобто забезпечення семантичних та алгоритмічних зв'язків і ін.

З метою інформаційної ув'язки завдань підсисте-

ми інтегрованої економічної діагностики з іншими підсистемами на рівні показників доцільно використовувати таблиці із вказівкою в них складів економіко-аналітичної інформації та переліку підсистем і завдань, з якими ця інформація повинна бути ув'язана. Далі за економіко-аналітичним

завданням ув'язка повинна здійснюватися окремо за вхідними та вихідними показниками. Після цього за нижченаведеною формою робиться опис усіх перехідних (вхідних і вихідних) показників (табл. 3).

Таблиця 3

Характеристика вхідних та вихідних показників і критеріїв оцінки ефективності завдань підсистеми інтегрованої економічної діагностики

Показник	Ідентифікатор показника	Алгоритмічне позначення показника	Шаблон показника	Структура коду	Методи кодування (загальнодержавні, галузеві, локальні)

Ці дані дозволяють отримати відповіді на питання про те, скільки та яких саме показників надходить в підсистему інтегрованої економічної діагностики із тієї або іншої підсистеми і скільки та яких саме економіко-аналітичних показників, у свою чергу, передається іншим підсистемам функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань. До того ж, вивчення взаємозв'язків показників має велике значення для організації масивів показників й їх пошуку в них, оскільки відкривається можливість розміщення показників з урахуванням тісноти семантичних зв'язків між ними. Однак це пов'язано із вирішенням питань про міру тісноти цих зв'язків і про розроблення метрики простору ознак показників, критеріїв.

Проведення робіт із інформаційної ув'язки завдань підсистеми інтегрованої економічної діагностики з задачами інших підсистем найбільш доцільно здійснювати на стадії технічного проектування функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю підприємств та виробничих об'єднань в цілому. З цієї метою може бути застосований, зокрема, рекомендований порядок ув'язки різнофункціональних задач і інше.

На першому етапі визначають склад використовуваних документів та масивів інформації і встановлюють круг показників та їх найменування. Ці роботи здійснюють тоді, коли за кожною із вирішуваних задач визначена початкова, проміжна і вихідна інформація (розроблені форми первинних документів та визначені масиви, необхідні для вирішення задач, встановлено склад показників, які знаходять використання в документах і масивах, та їх найменування). Отримані за кожним завданням дані належать класифікації, їх групуванню і впорядкуванню у цілому за підсистемою управління та інше.

Після виконання такого підготовчого обсягу роботи рекомендується перейти до другого етапу робіт, який включає: змістовне дослідження термінологічного апарату, що застосовується розробниками в проектних методичних матеріалах; дослідження ідентичності інформації, яка міститься в документах і масивах, з метою усунення її даремної надмірності; всебічного дослідження повноти інформації з точки зору її достатності для вирішення завдань, а також рекомендацій за кожним з напрямів дослідження.

Дослідження термінологічного апарату виступає необхідною складовою для усунення неоднакових найменувань одного й того ж показника та критерію якості в задачах різних підсистем, навіть однієї функції управління.

Роботи із дослідження ідентичності інформації повинні забезпечити усунення отримання в декількох задачах однієї і тієї ж інформації. Цей факт повинен призвести до значного скорочення показників та критеріїв вхідної і вихідної інформації функції управління, відповідно, до зменшення витрат на обробку інформації та прискорення видачі необхідних управлінських рішень.

Дослідження повноти інформації проводиться із метою виявлення відсутності якої-небудь інформації, необхідної для рішення задач підсистеми.

Другий етап робіт інформаційної ув'язки завдань завершується розробленням методичних рекомендацій, спрямованих на уніфікацію термінології й усунення надлишкової інформації при забезпеченні її повноти.

І на сам кінець, на третьому етапі, на базі виконаних раніше робіт здійснюються: коректування завдань підсистеми інтегрованої економічної діагностики та завдань, інформаційно пов'язаних із нею, інших підсистем управління; коректування схеми документообігу і інформаційних потоків; розроблення інформаційних моделей окремих блоків та підсистеми інтегрованої економічної діагностики в цілому, які являють собою опис інформаційних потоків між її функціональними частинами і іншими підсистемами функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань й ін.

Потрібно відзначити, що процес інформаційної ув'язки завдань функції економічної діагностики із задачами інших підсистем управління досить складний і трудомісткий, внаслідок чого актуальним стає питання про його формування та впровадження. Сформулювати і впровадити процес ув'язки різнофункціональних завдань можна тільки використовуючи спеціальну операційну систему функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю підприємств та науково-виробничих об'єднань і набір сервісних програм, які забезпечують передачу від однієї задачі до іншої, а також своєчасний пошук та надання необхідної економічної інформації тощо.

Узагальнюючи викладене, виділимо принципи, на

яких базуються взаємозв'язки підсистеми інтегрованої економічної діагностики з іншими підсистемами функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань: використання єдиної системи показників; використання єдиної системи класифікації і контролювання інформації; спільність різних джерел інформації; спільність окремих носіїв інформації; підпорядкування руху інформації та способів її обробки цілям системи управління; використання в системі управління зворотного зв'язку; здійснення централізованої обробки інформації на інформаційно-обчислювальних центрах підприємства і виробничого об'єднання; застосування інтегрованої обробки інформації та ін.

Підвищення комплексності підсистеми планової економічної діагностики досягається у тому випадку, якщо інтеграція оброблюваної інформації йде не тільки по горизонталі, охоплюючи завдання одного рівня системи управління, але і по вертикалі, коли охоплюються завдання різних рівнів. Це означає, що підсистема інтегрованої економічної діагностики буде найбільш економічно ефективно (рентабельно) функціонувати лише в тому випадку, коли вона буде органічно поєднана із функціонально розвинутими системами стратегічного управління діяльністю верхніх і нижніх рівнів тощо.

По відношенню до функціонально розвинутої системи стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань системою управління верхнього рівня виступає об'єднана функціонально розвинута система стратегічного управління діяльністю. Наявність зв'язків між підсистемою інтегрованої економічної діагностики функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств й науково-виробничих об'єднань і об'єднаними функціонально розвинутими системами стратегічного управління діяльністю обумовлюється тим фактом, що існують численні та різноманітні зв'язки між підприємствами (об'єднаннями) й галузями економіки, в які вони входять, ін.

Сполучення підсистеми інтегрованої економічної діагностики і об'єднаних функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю одна із найактуальніших проблем сьогодення у економіці країни.

Періодична діагностика діяльності головних управлінь та галузей в цілому здійснюється, як правило, за зведеними звітами, що в загальному випадку надає можливість комплексно дослідити всі основні сторони діяльності зазначених ланок, як об'єктів системи управління. Однак, при цьому виникає і певний інформаційний пробіл, тому що в ряді випадків відсутня необхідна диференційована інформація, яка розкриває вплив кожного окремого підприємства (об'єднання) на економіко-аналітичні показники вищестоящих ланок. Для проведення оперативної діагностики з підприємств (об'єднань) протягом звітних періодів запитується за заздалегідь встановленим переліком додаткова інформація переважно обліково-економічного, а часто й

планового характеру. Обсяг цієї інформації досить значний, її обробка на верхньому рівні вимагає істотних витрат часу та засобів, а сама передача із підприємств, як правило, через систему кушових інформаційних центрів і пов'язана з перевантаженням каналів зв'язку. Крім того, сучасна передова практика свідчить про те, що приблизно на 10 % й, що надходить від підприємств (об'єднань) за каналами зв'язку оперативна інформація недостовірна та непридатна для функції економічної діагностики.

Не кращим чином обстоїть справа, хоча і з іншої причини, й зі зворотним інформаційним обміном. Підприємства та об'єднання практично не отримують з верхнього рівня економіко-аналітичної інформації про показники діяльності по галузі і іншої інформації, що звужує їх можливості в області проведення порівняльної діагностики та виявлення на цієї основі резервів підвищення економічної ефективності виробництва. Це у певній мірі пов'язано ще з тим, що в складі багатьох розроблюваних і функціонуючих об'єднаних функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю не передбачена спеціалізована функціональна підсистема інтегрованої економічної діагностики. Тому, взаємний обмін економіко-аналітичною інформацією функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань і об'єднаних функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю необхідний. По-перше, це позитивно позначиться на повноті та якості розв'язуваних апаратом управління верхнього рівня завдань економічної діагностики. По-друге, передача підприємствами вищим інстанціям економіко-аналітичної інформації взаємн економічно-облікової і планової дозволить певною мірою скоротити загальний обсяг переданої інформації, а отже, знизити витрати часу та засобів на її обробку. По-третє, скорочення обсягу циркулюючої між функціонально розвинутими системами стратегічного управління діяльністю промислових підприємств й науково-виробничих об'єднань і об'єднаними функціонально розвинутими системами стратегічного управління діяльністю інформації знизить завантаження каналів зв'язку й за інших рівних умов має можливість підвищити достовірність інформації та проведеної на її базі економічної діагностики. По-четверте, передача в функціонально розвинуті системи стратегічного управління діяльністю промислових підприємств і науково-виробничих об'єднань економіко-аналітичної інформації з верхнього рівня дозволить підприємствам вирішувати цілий ряд завдань із порівняльної оцінки результатів їх діяльності, виявлення резервів зростання її ефективності, інше.

Крім того, ефективне вирішення комплексу завдань системи управління на рівнях функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань і об'єднаних функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю передбачає взаємний інформаційний обмін, в якому беруть участь блоки підсистеми

інтегрованої економічної діагностики, орієнтовані на комплексний аналіз та оцінку діяльності підприємств в цілому. Блоки ретроспективної діагностики і оперативної діагностики передають на верхній рівень вихідну інформацію; в той же час в блоки порівняльної діагностики, перспективної діагностики, проблемно-орієнтованої діагностики та функціонально-вартісної діагностики надходять економіко-аналітичні інформаційні дані з верхнього рівня системи стратегічного управління і інше.

Основне завдання сполучення підсистеми інтегрованої економічної діагностики функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань із об'єднаними функціонально розвинутими системами стратегічного управління діяльністю – забезпечення їх повної інформаційної сумісності, яка повинна ґрунтуватися на єдності застосовуваних техніко-економічних показників і критеріїв оцінки ефективності (якості) та забезпечуватися за рахунок: уніфікації форм документів; застосування єдиних класифікаторів; кодів і шифрів; регламентації типів машинних електронних цифрових носіїв та порядку розміщення на них інформації. Найважливіше значення для забезпечення інформаційної сумісності має створення уніфікованих систем документації і єдиної системи класифікації та кодування техніко-економічної інформації, використовуваної в функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю окремих ланок національної економіки країни, розробка яких повинна здійснюватися випереджаючими темпами і ін.

Спільне функціонування підсистеми інтегрованої економічної діагностики функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань із системами управління верхнього рівня не може бути досягнуто тільки чисто технологічними операціями щодо збору і обробки інформації: потрібною складовою виступає також економетрична, технічна та організаційна сумісність. Особливу роль в цих умовах відіграє створення єдиних методів (алгоритмів) вирішення однотипних або спільно розв'язуваних завдань, інше.

Проектування і впровадження підсистеми інтегрованої економічної діагностики в функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань повинне здійснюватися на базі єдиного теоретико-методологічного підходу з об'єднаними функціонально розвинутими системами стратегічного управління діяльністю. При цьому слід також враховувати ступінь відповідності функцій і комплексів завдань, прийнятих у даних системах та традиційно існуючі завдання управління виробничо-господарською діяльністю на кожному із зазначених рівнів. Відправним пунктом при проектуванні, формуванні і впровадженні взаємних зв'язків має бути визначення критеріїв оцінки економічної ефективності (якості) взаємодії функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю та ін.

Нижній рівень управління по відношенню до функціонально розвинутої системи стратегічного управління діяльністю промислових підприємств і науково-виробничих об'єднань в цілому – функціонально розвинута система стратегічного управління діяльністю цехами. Наявність зв'язків між функціонально розвинутими системами стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань і функціонально розвинутими системами стратегічного управління діяльністю цехами обумовлено рядом змістовних причин: цех, будучи самостійною виробничо-господарською одиницею, входить до складу більш складної системи – підприємства; існує взаємозв'язок між економічними показниками роботи цеху та підприємства; виробничо-господарська діяльність цехів і виробничо-господарська діяльність підприємства базуються на єдиній нормативній базі; виробнича діяльність цехів та підприємства в цілому відображається єдиною системою документації і таке інше. Звідси – ефективне управління цехами визначає необхідність сполучення підсистеми інтегрованої економічної діагностики функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань з функціонально розвинутими системами стратегічного управління діяльністю цехами, які співставляються із останніми усіма основними блоками. Із функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю цехами в підсистему інтегрованої економічної діагностики функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств й науково-виробничих об'єднань надходить планова і обліково-економічна інформація, що відображає тривалість внутрішньогосподарських внутрішніх структурних підрозділів за різні календарні періоди. У свою чергу, із підсистеми інтегрованої економічної діагностики в функціонально розвинуті системи стратегічного управління діяльністю цехами передається економіко-аналітична інформація, яка необхідна для поточного управління виробничо-господарською діяльністю цехів, для комплексного дослідження та оцінки виробничої діяльності цехів за плановий період (місяць, квартал, півріччя, рік й інші) і виявлення резервів її поліпшення, для прогнозування показників та критеріїв якості роботи цехів на перспективу. Використання цеховими функціонально розвинутими системами стратегічного управління діяльністю економіко-аналітичних інформаційних даних забезпечує замкнутість функціонального контуру управління окремими цехами й таке ін.

ВИСНОВКИ

Вся сукупність внутрішніх і зовнішніх зв'язків підсистеми інтегрованої економічної діагностики функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань, об'єднаних в одній схемі, буде являти собою інформаційну модель підсистеми управління. Інформаційна модель повинна бути адекватна процесам економічної

діагностики на промислових підприємствах і в науково-виробничих об'єднаннях, але при цьому відрізнитися простотою виконання, володіти стійкістю функціонування при коректуваннях складу вхідної та вихідної інформації, виправленні всілякого роду помилок і передбачати можливість подальшого розвитку підсистеми управління й інше.

Виходячи зі складності ув'язки підсистеми інтегрованої економічної діагностики функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю підприємств та науково-виробничих об'єднань з функціонально розвинутими системами стратегічного управління діяльністю верхнього і нижнього рівнів, а також недостатньої розробки цілого ряду загальних питань, вирішення яких виходить за рамки створення підсистеми й повинне передувати проектуванню системи функціонально розвинутої економічної діагностики, означена проблема, безсумнівно, заслуговує того, щоб стати предметом подальшого спеціального науково-практичного дослідження та ін.

Потрібно також сказати, що хоча багато які положення, які належать до створення в функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю підприємств й науково-виробничих об'єднань функціональної підсистеми інтегрованої економічної діагностики перевірені на практиці і не визивають сумнівів, запропоновану концепцію необхідно розглядати як таку, що тільки розвивається (наприклад, сучасний рівень методології економічної діагностики не дозволяє ще достатньо повно визначити структуру блоків функціонально-вартісної та проблемно-орієнтованої діагностики, утруднений вибір апарату для вирішення задач цих блоків і інше). Виконані дослідження – це перший підхід до актуальної, але складної проблеми управління промисловими підприємствами та виробничими об'єднаннями в сучасних глобалізаційних умовах. Багато які питання тільки намічені і повинні стати предметом подальшого дослідження спеціалістами різних напрямів й ін.

Список використаних джерел

1. Бережнов, Г.В. Знание и культура предприятия: монография / Г.В. Бережнов.-Москва: Дашков и К⁰, 2011.-319 с.; 21см.; ISBN 978-5-394-01584-7.
2. Дайле, А. Практика контроллинга / А. Дайле; пер.

с немец. под ред. и с предисловием М.Л. Лукашевича и Е.Н. Тихоненковой. - Москва: Финансы и статистика, 2005. - 334, [1]с.: ил., табл.; 21см.; ISBN 5-279-02093-1 (в облж.).

3. Калиновский, С.А. Управленческий учёт и анализ использования технологической оснастки: монография / Сергей Александрович Калиновский. - Москва: ИНФРА-М, 2013. - 155 с.: илл.; 21 см.; ISBN 978-5-16-006454-3.

4. Горохов, А.Ю. Модернизация управления устойчивым развитием промышленных фармацевтических компаний: автореф. дис. ... д.э.н.: 08.00.05 / А.Ю. Горохов; [Место защиты: Рос. гос. гуман. ун-т]. - Москва, 2012. - 45 с.

5. Меренкова, И.Н. Устойчивое развитие сельских территорий: теория, методология, практика: автореф. дис. ... д.э.н.: 08.00.05 / И.Н. Меренкова; [Место защиты: Ворон. гос. агр. ун-т им. К.Д. Глинки].- Воронеж, 2012. - 50с.

6. Сорокина, Г.П. Развитие системы управления конкурентоспособностью в автомобильной промышленности: автореф. дисс. ... д.э.н.: 08.00.05/ Галина Петровна Сорокина; [Место защиты: Ун-т машиностр.]. - Москва, 2012. - 48с.

7. Тарасов, Н.А. Стратегические приоритеты воспроизводственной кластеризации регионального экономического пространства: диссер. ... д.э.н.: 08.00.05 / Николай Алексеевич Тарасов; [Место защиты: Южно-Российский госулар. университет эконом. и сервиса]. - Санкт-Петербург, 2012. - 354с.: ил.

8. Шебаров, А.И. Методология организации управления инновационно-ориентированным развитием промышленных предприятий: автореферат диссер. ... доктора экономических наук: 08.00.05 / Алексей Игоревич Шебаров; [Место защиты: Моск. гос. технол. универ-т «Станкин»].- Москва, 2012.- 46с.

9. Григор, Н.М. Методичні рекомендації з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості / Н.М. Григор, О.В. Крехівський, ін. - К.: ДП «ДІКТЕД» Міністерства промислової політики України, 2007. - 306с.

10. Григор, Н.М. Методичні рекомендації оцінки впливу змін економічних факторів на результатні показники прибутку, рентабельності виробництва і реалізації продукції (робіт, послуг) / Н.М. Григор та інші. – Київ: ДП «ДІКТЕД» Міністерства промислової політики України, 2007.-140с.

BOBK

Вікторія Миколаївна
vicnikka@gmail.com

УДК 657.422

ВІД ЛІКВІДНОСТІ БАЛАНСУ ДО
ЛІКВІДНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА:
СИСТЕМА ЗАКОНОМІРНОСТІ ОЦІНКИ
ПОКАЗНИКІВ

ШУМЕР

Надія Сергіївна
nadiya_shumer@mail.ruFROM BALANCE SHEET LIQUIDITY TO
ENTERPRISE LIQUIDITY: SYSTEM OF
PERFORMANCE EVALUATION
REGULARITY

к.е.н., доцент кафедри
обліку і аудиту, Націо-
нальний університет водно-
го господарства та приро-
докористування

студент, Навчально-научо-
вий інститут економіки та
менеджменту, Національний
університет водного госпо-
дарства та природокористу-
вання

У статті досліджується два поняття: ліквідність балансу та ліквідність підприємства. Автори обґрунтовують, що в обох випадках мова йде про показники, котрі характеризують можливість підприємства розраховуватися по своїх зобов'язаннях, а тому для отримання вичерпної оцінки розрахунки необхідно проводити за взаємоузгодженою методикою оцінювання.

В статье исследуется два понятия: ликвидность баланса и ликвидность предприятия. Авторы обосновывают, что в обоих случаях речь идет о показателях, которые характеризуют возможность предприятия рассчитываться по своим обязательствам, а потому для получения исчерпывающей оценки расчеты необходимо проводить по взаимосогласованной методике оценивания.

Two concepts are being researched in the article: balance sheet liquidity and enterprise liquidity. The authors argue that in both cases it goes about the indications which characterize an enterprise possibility to pay its obligations. That is why to obtain a comprehensive evaluation the calculations should be conducted by a mutually agreed evaluation method.

Ключові слова: ліквідність балансу, ліквідність підприємства, фінансові показники, фінансовий аналіз, експертна оцінка

Ключевые слова: ликвидность баланса, ликвидность предприятия, финансовые показатели, финансовый анализ, экспертная оценка

Keywords: balance sheet liquidity, enterprise liquidity, financial ratios, financial analysis, expert evaluation

ВСТУП

У сучасних умовах господарювання підприємства прагнуть підвищувати ефективність виробництва та власну конкурентоспроможність на основі моніторингу власної господарської діяльності. Оцінка фінансового стану підприємства та його оптимізація є однією з головних умов успішного розвитку. У контексті оцінки загального фінансового стану підприємства важливе значення відіграє ліквідність.

Сьогодні особливо гостро постає питання оцінювання ліквідності та управління нею. Керівництву підприємства потрібно бути постійно поінформованим щодо можливостей погашення найтерміновіших зобов'язань та наявності залишку коштів, що забезпечать фінансування як мінімум операційної діяльності. Потреба в аналізі показників ліквідності набирає актуальності у зв'язку із необхідністю підприємств розраховуватися за власними зобов'язаннями в нестабільних ринкових умовах, коли виживання підприємств є надзвичайно складним.

Дослідженням питань показників ліквідності займалися такі вчені, як М.А. Боллох, К.В. Ізмайлова, В.О. Мец, Є.В. Мних, Г.В. Савицька, Л.Л. Стасюк, М.Г. Чумаченко та інші.

МЕТА РОБОТИ - обґрунтувати необхідність застосування взаємоузгоджених показників ліквідності, що дозволять керівникам підприємств формувати однозначні аналітичні висновки при інтерпретації розрахованих показників ліквідності, що проводяться як завдяки оцінці ліквідності статей балансу, так і завдяки системі фінансових коефіцієнтів.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet та чинні нормативно-правові акти.

При проведенні дослідження використано системний та порівняльний види аналізу, а також методи логічного узагальнення та аналізу-синтезу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Існують різноманітні підходи до трактування економічного змісту поняття «ліквідність». Здебільшого ліквідність розглядають як здатність цінностей (елементів активів) перетворюватися в гроші, тобто в абсолютно ліквідні засоби. В економічній літературі ліквідність розрізняють за трьома напрямками: ліквідність активів, ліквідність

балансу та ліквідність підприємства. Здатність і швидкість підприємства перетворювати активи в грошову форму, для погашення своїх зобов'язань, прийнято вважати ліквідністю активів. Ліквідність балансу ґрунтується на відстеженні рівноваги між активами і пасивами та показує ступінь покриття зобов'язань підприємства його активами, термін перетворення яких у грошові кошти відповідає терміну погашення зобов'язань. Під ліквідністю підприємства розуміють наявність оборотних коштів у розмірі, теоретично достатньому для погашення поточних зобов'язань. У чому ж полягає взаємозв'язок цих понять?

Фактично, під загальним поняттям ліквідність здебільшого розуміють здатність будь-яких матеріальних чи фінансових цінностей перетворюватися у грошові кошти, при цьому зазначаючи, що чим швидше такі цінності можна трансформувати на гроші, то тим вищим вважатиметься рівень їх ліквідності.

За визначенням Г.В. Савицької «ліквідність балансу – можливість суб'єкта господарювання перетворити активи в готівку і погасити свої платіжні зобов'язання, а точніше – це ступінь покриття боргових зобов'язань підприємства його активами, термін перетворення яких у готівку відповідає терміну погашення платіжних зобов'язань» [6].

К.В. Измайлова вважає, що «ліквідність балансу визначається ступенем покриття зобов'язань підприємства його активами, термін перетворення яких у кошти відповідає терміну погашення зобов'язань. Що швидше той чи інший вид активу може набрати грошової форми, то вища його ліквідність» [3].

На практиці для оцінки ліквідності балансу необхідно активи і пасиви балансу поділити на 4 ключові групи, співставлення яких дозволить встановити, яким чином підприємство може розраховуватися за своїми різноманітними боргами.

Залежно від рівня ліквідності активи підприємства поділяють на такі групи:

- найбільш ліквідні активи (А1). До цієї групи зараховують залишки за статтями гроші та їх еквіваленти та поточні фінансові інвестиції, які за ступенем їх ліквідності можна прирівняти до грошей;

- швидкоореалізовувані активи (А2). Сюди відносять всю поточну дебіторську заборгованість та прирівнені до неї за часом реалізації елементи, зокрема: дебіторську заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги; дебіторську заборгованість за всіма категоріями розрахунків; іншу поточну дебіторську заборгованість. При врахуванні величини дебіторської заборгованості за розрахунками з бюджетом слід пам'ятати, що залишки за статтею заборгованості «з податку на прибуток» вже включені до статті дебіторська заборгованість за розрахунками «з бюджетом», а тому врахування залишків за останньою статтею призведе до подвійного врахування зазначеної суми, що є недопустимим;

- повільноореалізовувані активи (А3) – це всі інші елементи оборотних активів, що не ввійшли до

складу груп А1 та А2. До складу повільно-ореалізовуваних активів включають запаси; поточні біологічні активи; витрати майбутніх періодів; інші оборотні активи, а також рідко використовувані на підприємствах необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття. Віднесення останньої статті до групи повільноореалізовуваних активів вимагає певних коментарів. З позиції обліку вважається, що за даною статтею відображається «сукупність активів, які плануються до продажу або відчуження в інший спосіб однією операцією» [5]. При цьому необоротний актив, утримуваний для продажу, буде переведений із необоротних активів до складу запасів і відобразатиметься на субрахунку 286. Відтак, залишки за даною статтею балансу слід прирівнювати до групи А3, куди віднесено інші групи запасів;

- важкоореалізовувані активи (А4). До останньої групи відносять активи, які передбачено використовувати у господарській діяльності протягом тривалого періоду, тобто це залишки за всіма статтями, що відображені у складі першого розділу активу балансу.

Пасиви балансу також складають 4 групи, однак критерієм їх розподілу є терміни погашення:

- найтерміновіші зобов'язання (П1). До цієї групи відносять всю поточну кредиторську заборгованість, термін розрахунку за якою настав або настане найближчим часом. За статтями балансу сюди відносять поточну кредиторську заборгованість за всіма категоріями розрахунків. Особливої уваги вимагає стаття кредиторська заборгованість за розрахунками з податку на прибуток. Так само, як і в активі балансу, вона не повинна включатися до складу найтерміновіших зобов'язань, так як вже є врахована у складі кредиторської заборгованості за розрахунками з бюджетом;

- короткострокові пасиви (П2) – це короткотермінові кредити банків; поточна кредиторська заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями; поточні забезпечення; доходи майбутніх періодів до року; інші поточні зобов'язання; зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття. Фактично, сюди відносяться всі пасиви, що мають термін виконання до одного року;

- довгострокові пасиви (П3). У дану групу зараховують залишки за статтями 3 розділу пасиву балансу, де відображені всі довгострокові зобов'язання і забезпечення підприємства;

- постійні пасиви (П4). До цієї групи відносять пасиви, які є у безстроковому володінні підприємства, а саме, весь власний капітал, що відображається у першому розділі пасиву балансу.

Таким чином, згруповані у вищенаведений спосіб активи і пасиви мають свої закономірності: групи активів розподілилися за ступенем спадаючої ліквідності, а групи пасивів – у порядку збільшення термінів їх погашення. Така закономірність дозволяє провести співставлення утворених груп (рис. 1-4).

Статті балансу, що відносяться до найбільш ліквідних активів (A1)	Код рядка
Поточні фінансові інвестиції	1160
Гроші та їх еквіваленти	1165

Статті балансу, що відносяться до найтерміновіших зобов'язань (П1)	Код рядка
Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	1615
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	1620
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками зі страхування	1625
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з оплати праці	1630

Рис. 1. Взаємозв'язок групування найбільш ліквідних активів та найтерміновіших зобов'язань

Порівняння зазначених груп активів і пасивів (рис. 1) дозволяє відстежити, якою мірою і за рахунок яких саме коштів керівництву підприємства вдасться розрахуватися по боргах, що підлягатимуть погашенню найближчим часом або вимагатимуть негайного розрахунку. Дане унаочнення змушує керівництво підприємства слідкувати за розміром найбільш ліквідних активів та оперативно приймати

управлінські рішення щодо їх своєчасного поповнення та підтримання у необхідному розмірі на дату запланованих розрахунків за найтерміновішими зобов'язаннями.

Аналогічним чином встановлюється залежність між наступними двома групами активів та пасивів (рис. 2).

Статті балансу, що відносяться до швидкоореалізовуваних активів (A2)	Код рядка
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125
Дебіторська заборгованість за розрахунками за виданими авансами	1130
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	1135
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155

Статті балансу, що відносяться до короткострокових пасивів (П2)	Код рядка
Короткострокові кредити банків	1600
Поточна кредиторська заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	1610
Поточні забезпечення	1660
Доходи майбутніх періодів	1665
Інші поточні зобов'язання	1690
Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1700

Рис. 2. Взаємозв'язок групування швидкоореалізовуваних активів та короткострокових пасивів

Для забезпечення розрахунків за короткостроковими пасивами керівництво підприємства повинно активно контролювати своїх дебіторів. Особлива увага має бути зосереджена на дебіторській заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги, так як саме ця стаття має найсуттєвіший розмір у складі аналізованої групи. І хоча дебітори зобов'язані розрахуватися у найближчі терміни, прописані в умовах договорів поставки, порушення обумовлених строків може призвести до затримки розрахунків за власними боргами. Тому завданням

керівництва полягає у своєчасному передбаченні і ліквідуванні такої ситуації.

Між групою А3 та ПЗ також є взаємозв'язок (рис. 3). Борги підприємства, які необхідно буде оплатити у період, що настане не раніше, ніж за рік передбачається погашати за рахунок повільно-реалізовуваних активів, які планується використати упродовж операційного циклу. Відтак, часу на отримання готівки від використання активів групи А3 для погашення боргів по довгострокових зобов'язаннях буде цілком достатньо.

Статті балансу, що відносяться до повільнореалізовуваних активів (А3)	Код рядка
Запаси	1100
Поточні біологічні активи	1110
Витрати майбутніх періодів	1170
Інші оборотні активи	1190
Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200

Статті балансу, що відносяться до довгострокових пасивів (ПЗ)	Код рядка
Відстрочені податкові зобов'язання	1500
Довгострокові кредити банків	1510
Інші довгострокові зобов'язання	1515
Довгострокові забезпечення	1520
Цільове фінансування	1525

Рис. 3. Взаємозв'язок групування повільнореалізовуваних активів та довгострокових пасивів

Рисунок 4 дозволяє відстежити залежність між четвертою групою активів і пасивів. Ці групи активів і пасивів мають свої особливості. Оскільки четверту групу пасивів складають елементи власного капіталу, то вони по своїй природі не вимагатимуть погашення за рахунок відповідної групи активів. З іншого боку, представлені у 4 групі активів необоротні активи передбачені для використання підприємством у довгостроковому періоді, а тому прискорення їх реалізації може викликати збої у діяльності підприємства. Відтак, ці елементи є рівнозначними за своєю економічною суттю і вірно відображають утворений взаємозв'язок.

Розглянуті групи активів та пасивів дозволяють оцінити ліквідність балансу підприємства шляхом одночасного співставлення всіх груп активів зі своїми відповідниками у складі пасивів.

Таке співставлення вимагає побудови системи нерівностей, дотримання якої свідчитиме про наявність або відсутність у підприємства абсолютно ліквідного балансу (рис. 5).

Економічний зміст системи нерівностей полягає у тому, що одночасне виконання всіх чотирьох нерівностей є запорукою формування у підприємства абсолютно ліквідного балансу. Однак, на практиці досягнути абсолютно ліквідного балансу практично неможливо. Тому, паралельно з аналізом ліквідності балансу проводять оцінку відносних показників ліквідності.

В економічній літературі для оцінки рівня ліквідності рекомендується визначати коефіцієнти поточної ліквідності, швидкої ліквідності та абсолютної ліквідності. Їх розрахункові формули являють собою співвідношення окремих елементів активів до поточних зобов'язань. У різних літературних джерелах пропонується не завжди однакова методика їх розрахунку. На нашу думку, ці коефіцієнти вважатимуться обчисленими вірно, коли матимуть взаємозв'язок з елементами ліквідності балансу. У зв'язку з цим розрахункові формули коефіцієнтів мають бути виражені через відповідні групи активів та пасивів.

Статті балансу, що відносяться до важкореалізовуваних активів (А4)	Код рядка
Нематеріальні активи	1000
Незавершені капітальні інвестиції	1005
Основні засоби	1010
Інвестиційна нерухомість	1015
Довгострокові біологічні активи	1020
Довгострокові фінансові інвестиції, які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030
Інші фінансові інвестиції	1035
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040
Відстрочені податкові активи	1045
Інші необоротні активи	1090

Статті балансу, що відносяться до постійних пасивів (П4)	Код рядка
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400
Капітал у дооцінках	1405
Додатковий капітал	1410
Резервний капітал	1415
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток; вираховується)	1420
Неоплачений капітал (вираховується)	1425
Вилучений капітал (вираховується)	1430

Рис. 4. Взаємозв'язок групування важкореалізовуваних активів та постійних пасивів

$$\begin{array}{l}
 A1 \longleftrightarrow П1 \\
 A2 \longleftrightarrow П2 \\
 A3 \longleftrightarrow П3 \\
 A4 \longleftrightarrow П4
 \end{array}
 \quad \Rightarrow \quad
 \left\{ \begin{array}{l}
 A1 \geq П1 \\
 A2 \geq П2 \\
 A3 \geq П3 \\
 A4 \leq П4
 \end{array} \right.$$

Рис. 5. Умови абсолютно ліквідного балансу

Для коефіцієнта абсолютної ліквідності формула буде:

$$K_{Л}^{АБС} = \frac{A1}{П1 + П2} \quad (1),$$

де $A1$ – найбільш ліквідні активи;
 $П1$ – найтерміновіші зобов'язання;
 $П2$ – короткострокові пасиви.

Це означає, що в чисельнику показника абсолютної ліквідності мають відображатися виключно елементи, що входять до складу даної групи активів. Відтак, єдиновірною формулою для даного коефіцієнта буде:

$$K_{Л}^{АБС} = \frac{ГрК + ПФІ}{ПЗЗ} \quad (2),$$

де $ГрК$ – гроші та їх еквіваленти;
 $ПФІ$ – поточні фінансові інвестиції;
 $ПЗЗ$ – поточні зобов'язання і забезпечення (у т. ч. зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття).

При обчисленні коефіцієнта швидкої ліквідності через елементи ліквідності балансу формула матиме вигляд:

$$K_{Л}^{ШВ} = \frac{A1 + A2}{П1 + П2} \quad (3),$$

де $A1$ – найбільш ліквідні активи;
 $A2$ – швидкоореалізовувані активи;
 $П1$ – найтерміновіші зобов'язання;
 $П2$ – короткострокові пасиви.

Формула 3 дозволяє відобразити коефіцієнт швидкої ліквідності як:

$$K_{\text{Л}}^{\text{ШВ}} = \frac{OA - 3 - IOA}{ПЗЗ} \quad (4),$$

де OA – оборотні активи;
 3 – запаси (у т. ч. поточні біологічні активи);
 IOA – інші оборотні активи (у т. ч. витрати майбутніх періодів);

$ПЗЗ$ – поточні зобов'язання і забезпечення (у т. ч. зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття).

Аналогічні залежності формуватимуться і для третього показника – коефіцієнта поточної ліквідності. Згідно елементів ліквідності балансу формула коефіцієнта буде:

$$K_{\text{Л}}^{\text{ПОТ}} = \frac{A1 + A2 + A3}{П1 + П2} \quad (5),$$

де $A1$ – найбільш ліквідні активи;
 $A2$ – швидкоореалізовувані активи;
 $A3$ – повільноореалізовувані активи;
 $П1$ – найтерміновіші зобов'язання;
 $П2$ – короткострокові пасиви.

Відтак, при розрахунку коефіцієнта поточної ліквідності формула має бути:

$$K_{\text{Л}}^{\text{ПОТ}} = \frac{OA + НАГВ}{ПЗЗ} \quad (6),$$

де OA – оборотні активи;
 $НАГВ$ – необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття;

$ПЗЗ$ – поточні зобов'язання і забезпечення (у т. ч. зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття).

Розраховані згідно вищенаведених формул коефіцієнти ліквідності будуть у повній мірі не лише взаємоув'язуватись з аналізом ліквідності балансу підприємства, а й дійсно відображати закладені в них економічні закономірності, що вказуватимуть на реальну ситуацію стосовно досягнутого підприємством рівня ліквідності.

ВИСНОВКИ

На сьогоднішній день запорукою платоспроможності підприємств є визначення розміру показників ліквідності, які дозволяють не лише оцінити можливості підприємства щодо своєчасності погашення всіх наявних боргів, а й своєчасно проводити управлінські контрзаходи, які допоможуть на момент настання розрахунків акумулювати необхідну суму грошових активів та здійснити необхідні платежі. Тому методично правильний розрахунок показників ліквідності є надзвичайно важливим.

Запропонована авторами взаємоузгоджена методика оцінювання ліквідності дозволить керівництву підприємства не лише отримувати достовірні дані, а й уникати ситуації, коли на перший погляд взаємодоповнюючі показники ліквідності відображатимуть різну за економічним змістом ситуацію щодо реального рівня ліквідності та платоспроможності підприємства.

Список використаних джерел

1. Економічний аналіз: навч. посібник [Текст] / М.А. Болух та ін.; за ред. М.Г. Чумаченка. – 2 вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2003. – 555 с.
2. Загальні вимоги до фінансової звітності. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1. Затв. наказом Міністерства фінансів України № 73 від 07.02.2013 р.
3. Ізмайлова К.В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. [Текст] / К.В. Ізмайлова. – К.: МАУП, 2001. – 152 с.
4. Мних Є.В. Економічний аналіз: підручник [Текст] / Є.В. Мних. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 412 с.
5. Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 27. Затв. Наказом Міністерства фінансів України № 617 від 07.11.2003 р. (зі змінами від 08.02.2014 р.).
6. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посіб. [Текст] / Г.В. Савицька. – К.: Знання, 2004. – 654 с.
7. Стасюк Л.Л. Аналіз показників ліквідності і платоспроможності на прикладі ПАТ «ХЗКПУ «Пригма-Прес» / Л.Л. Стасюк // Галицький економічний вісник. – Тернопіль: ТНТУ, 2014. – Том 44. – № 1. – С. 154-161.